

RADNA EKSPLOATACIJA DJECE S POSEBNIM OSVRTOM NA DJEČJI RAD U AZIJI I AFRICI

Ana-Marija Bajan

studentica 5. godine Pravnog fakulteta Osijek

E-adresa: anamarijabajan84@gmail.com

Pregledni rad

UDK 349.2-053.2(5:6)

342.7-053.2:349.2

Rad primljen 17. srpnja 2021.

Sažetak

Tema je ovog rada radna eksploatacija djece s posebnim osvrtom na dječji rad u Aziji i Africi. Razlog za istraživanje ove teme leži u činjenici nedovoljnog proučavanja iste. Dječji rad pogada zemlje širom svijeta i problem je koji se tiče svih nas, prvenstveno jer svakodnevno konzumiramo proizvode koji su produkt rada djece u nehumanim uvjetima. Kroz šest cjelina cilj je dati što detaljniji uvid u problem eksploatacije onih najranjivijih među nama, a to su djeca. Djeca rade u nehumanim uvjetima, bez zaštitne opreme, za vrlo malo novca, a često su žrtve trgovine ljudima i prisilnog rada te za svoj rad ne dobivaju nikakvu plaću. Iako je posljednjih godina na temelju dostupnih podataka vidljiv značajan pomak ipak je potrebno uložiti još mnogo napora kako bi se dječji rad u potpunosti eliminirao što dodatno otežava kriza koja je pogodila cijeli svijet zbog pojave novog virusa nazvanog COVID-19. Rad završava anketom koju je autorica provela na društvenim mrežama kako bi ispitala informiranost o dječjem radu.

Ključne riječi: dječji rad, najgori oblici dječjeg rada, Konvencija UN-a o pravima djeteta, Azija, Afrika

1. UVOD

Autorica se odlučila pisati rad na temu Radna eksploatacija djece s posebnim osvrtom na dječji rad u Aziji i Africi jer želi potaknuti na razmišljanje o ovom problemu koji obuhvaća mnoge zemlje diljem svijeta. Svi mi svakodnevno konzumiramo proizvode koji su nastali kao produkt dječjeg rada ne razmišljajući u kakvim uvjetima žive i rade ta djeca. Razlog leži u činjenici da je dječji rad najviše rasprostranjen na područjima siromašnih zemalja Azije i Afrike pa samim time ljudi nemaju osjećaj da se događa nešto strašno jer to ne vide u svojoj okolini. No, postoje i u samoj Republici Hrvatskoj djeca koja su zbog siromaštva prisiljena na dječji rad, odnosno prosjačenje i slično. Koliko je ozbiljna situacija vezana uz eksploataciju djece, govori i činjenica da se svake godine 12. lipnja obilježava Svjetski dan borbe protiv dječjeg rada.

Rad je podijeljen u šest cjelina i njegov cilj je prikazati s čime se suočavaju siromašne zemlje svijeta i kroz što sve prolaze djeca koja bi trebala djetinjstvo provesti bezbrižno u igri i obrazovanju, a ne na radu u teškim i nehumanim uvjetima. Prvo poglavlje rada posvećeno je pojmu dječjeg rada, pojavnim oblicima kao i najgorim oblicima rada djece te se završava s posljedicama koje rad ostavlja na djeci. Nakon toga se prelazi na uzroke pri čemu se siromaštvo predstavlja kao glavni uzrok što je u novije vrijeme kada je cijeli svijet pogodila kriza uzrokovana COVIDOM-19 još i izraženije. Potom se obrađuje pravni okvir za eliminaciju i suzbijanje dječjeg rada pritom stavljajući naglasak na Konvenciju UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine koja predstavlja pravi začetak borbe za dječja prava. Ovdje se još obrađuju i tri konvencije Međunarodne organizacije rada (ILO) te se spominje i Međunarodni program za eliminaciju dječjeg rada (IPEC). Sljedeća dva poglavlja posvećena su Aziji i Africi kao glavnom zanimanju autorice. Obraduju se pojedine zemlje kako bismo dobili uvid u to koliko je rasprostranjen dječji rad. Djeca su izložena teškom fizičkom radu, štetnim kemikalijama i ostalim zdravstveno pogubnim utjecajima, osim što su radno eksploatirana, djecu se i seksualno iskorištava pa tako ona završe i u bordelima diljem svijeta. Školovanje napuštaju vrlo rano ili uopće i ne krenu u školu već su prisiljena raditi kako bi preživjela.

Kako bi dobila uvid u to u kojoj su mjeri građani Republike Hrvatske upoznati s problemom dječjeg rada, autorica je provela anketu na društvenim mrežama s pomoću koje je ispitala poznavanje korisnika društvenih mreža kad je posrijedi dječji rad te njihove stavove o istoj temi.

2. ODREĐENJE POJMA DJEČJEG RADA – NEPOSTOJANJE JEDNOZNAČNE DEFINICIJE

Budući da do danas nije usuglašena definicija i pojmovno određenje dječjeg rada, autorica će u nastavku rada dati prikaz mogućih rješenja. Široka rasprostranjenost fenomena dječjeg rada u svijetu, kao i njegova povijesna ukorijenjenost, suočavaju stručnu i znanstvenu javnost s potrebom njegova definiranja.¹ Unatoč razmjerno brojnim pravnim izvorima zamjetna je odsutnost univerzalne i općeprihvaćene definicije, pa se u relevantnoj literaturi susreću mnogi slični ili istovjetni pojmovi.²

Najjednostavnije, dječji rad bi se trebalo, odnosno moglo bi se definirati kao rad osoba koje su mlađe od onoga što zakon određuje kao dobnu granicu. No, i takvo definiranje ima nedostatke. Isto tako kao i pokušaj definiranja dječjeg rada u smislu da je riječ o radu djece koja za to primaju određenu plaću. Nedostatci se ogledaju u tome što je nepobitna

¹ Vinković, Mario, Dječji rad u međunarodnom, europskom i poredbenom radnom pravu, Biblioteka Čovjek i globalizacija, Tim press d.o.o., Zagreb, 2008., str. 12.

² *Ibid.*

činjenica da velik broj djece radi, ali ne prima plaću za svoj rad nego radi prisilno ili su žrtve trgovine ljudima. Unatoč svemu tome trebalo je ipak odrediti barem donekle precizno što bi predstavljao pojam dječjeg rada. Iako postoje određena neslaganja i brojna tumačenja navedenog pojma, Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda ponudila je u konačnici određenje pojma djeteta. Tako članak 1. Konvencije o pravima djeteta³ propisuje: “dijete je svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu primjenjivom na dijete punoljetnost ne stječe ranije.” Dakle, prema navedenom proizlazi da je dječji rad, rad djece mlađe od 18 godina života.

2.1. POJAVNI OBLICI DJEČJEG RADA

Dječji rad se ni u kojem slučaju ne može podvesti pod koncept rada dostojnog čovjeka.⁴ Djeca- radnici najčešće su eksploatirani, što se vidi iz niskih nadnica, dugog radnog vremena, neuključenosti u sustav socijalne zaštite te nedostatka pregovaračke moći.⁵ Rezultati istraživanja upućuju na to da su djeca u suvremenim društvima u velikom broju izložena različitim oblicima zlopotrebe i zlostavljanja koja se rijetko prijavljuju.⁶ Iako je osnovno pravo svakog djeteta pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja, zlorabiti ili zanemarivanja kojima se ugrožava ili narušava njegov fizički ili psihički integritet⁷ ipak, kako ćemo vidjeti u nastavku ovog rada, ta se prava masovno krše. Svima nam je jasno da je dječji rad jedan veliki problem koji pogađa pa mogli bismo reći gotovo svaku državu svijeta, iako je najupečatljiviji u područjima Azije i Afrike, no postavlja se pitanje u kojim sve sektorima i djelatnostima rade djeca. Brojna su područja u kojima su radnici upravo djeca. Dječji rad je najdominantniji u neformalnome gospodarskom sektoru, ali se brojni oblici pojavljuju i u formalnim sektorima proizvodnje, a da pri tome nisu ništa manje štetni za dijete od zabranjenih, flagrantnih, najgorih oblika.⁸ Gotovo da nema područja u kojem rade djeca, a neka od njih su: rad djece u poljoprivredi i ribarstvu, rad u domaćinstvu, “djeca ulice”, rad u turizmu, proizvodnja, građevina i rudarstvo.

³ Konvencija o pravima djeteta iz 1989., Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 12/1993. Konvencija predstavlja međunarodni dokument koji je usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. Konvencija je jedinstvena jer je sveobuhvatna i jedina osigurava građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece, univerzalna te se primjenjuje na svu djecu, u svim situacijama, u gotovo cijeloj zajednici naroda. Republika Hrvatska je stranka Konvencije od 8. listopada 1991. godine.

⁴ Rozić, Ivo, Dječji rad i njegov tretman u međunarodnom radnom i socijalnom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru, br. XVII., 2004., str. 251.

⁵ *Ibid.*

⁶ Petrović, Borislav; Kostić, Miomira, Međunarodnopravna zaštita djece, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LV-2012., 2012., str. 330.

⁷ *Ibid.*

⁸ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 57.

Osim navedenoga, mnogo djece je izloženo najgorim oblicima dječjeg rada o kojima će biti više govora u nastavku. Autorica se odlučila izložiti samo nekoliko djelatnosti u kojima su radnici upravo djeca kako bismo dobili uvid u to koliko je zapravo dječji rad rasprostranjen, a da katkad toga nismo ni svjesni. Rad djece u poljodjelstvu varira svojim pojavnim oblicima od poslova koje ona kao *light work*, odnosno dopustiv dječji posao, obavljaju u interakciji sa školom i vremenom provedenim u igri, dakle u procesu svoje socijalizacije i *pro futuro* integracije u uloge odraslih članova društva, do ekonomske eksploatacije koja prelazi pojmovne okvire dječjeg rada te podrazumijeva dugo radno vrijeme, loše uvjete rada i izloženost utjecajima neprimjerenima dobi i psihofizičkom stanju djeteta.⁹ Pod dopustiv dječji rad bi se mogao svrstati rad djece po selima na području Republike Hrvatske, kao i sezonski rad u gradovima na moru sve dok je unutar granice normalnog o čemu više u nastavku. Ono što se prema brojnim istraživanjima najčešće događa na području siromašnih država jest to da u poljoprivredi uglavnom rade djeca koja već žive na farmama u ruralnim područjima i njihov rad je posljedično potreba obitelji za većim primanjima kako bi mogli preživjeti i zapravo su roditelji ti koji dopuštaju takav rad svoje djece te u takvim situacijama dolazi od onog što prelazi granice dopustivog dječjeg rada i ide u radnu eksploataciju djece. Najviše su ugrožene djevojčice koje svoj *radni vijek* započnu vrlo rano i rade duže nego dječaci.¹⁰ Rad djece u poljoprivrednom sektoru dakako čini uvjerljivo najveći udio dječjeg rada.¹¹ Čak 71 posto ukupnog broja djece koja radi, odnosno otprilike 108 milijuna djece radnika radi upravo u poljoprivredi.¹²

Od ostalih djelatnosti u kojima su radnici djeca, autorica smatra da bi svakako trebalo spomenuti *djecu ulice*, kako ih se najčešće naziva. Kao što ne postoji jednoznačna definicija dječjeg rada, tako se i pojam *djeca ulice* definira na različite načine. Najčešća definicija jest ona da je riječ o bilo kojoj djevojčici ili dječaku koji nisu dostigli punoljetnost, a ulica im je postala uobičajeno boravište i/ili izvor preživljavanja te su neadekvatno zaštićeni, nadzirani ili usmjereni od strane odgovornih odraslih osoba.¹³ U provedenom istraživanju o *djeci ulice* na području Zimbabvea, većina (odnosno 56,9%) od 260 ispitanice djece bila su *djeca ulice* koja su živjela i radila na ulici.¹⁴ Njih 31,4% je radilo na ulici, a noću su imali kuću za spavanje u kojoj su boravili s barem jednim biološkim roditeljem (većina) dok su ostali boravili s članovima proširene obitelji.¹⁵ Djeca su na ulici

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Cf. ibid.*, str. 58.

¹¹ *Global estimates of child labour: Results and trends, 2012–2016.*, International Labour Organization, Ženeva, 2017., str. 12., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf, pristupljeno 20. srpnja 2020.

¹² *Ibid.*

¹³ *A Study on Street Children in Zimbabwe*, str. 89., https://www.unicef.org/evaldatabase/files/ZIM_01-805.pdf, pristupljeno 20. srpnja 2020.

¹⁴ *Cf. ibid.*, str. 92.

¹⁵ *Ibid.*

izložena opasnim i ilegalnim aktivnostima poput trgovine drogom, kriminala i raznim bandama.¹⁶ Najčešće je riječ o djeci iz siromašnih i nesređenih obitelji te djeci žrtvama trgovine ljudima koja su prisiljena raditi na ulici.

Što se tiče rada u kućanstvima izvan obiteljskog doma, i tu je riječ o siromašnoj djeci koja najčešće dolaze iz obitelji u kojoj imaju jednog roditelja ili su siročad. Istraživanja ukazuju na to da se na takvom radu nađe i djece koja imaju tek nekakvih pet godina, dok je najveći postotak onih u rasponu od 12 do 17 godina života.¹⁷ S obzirom na društveno poimanje i prihvatljivu tradiciju dječjeg rada, većinu poslova, čak 90 posto, obavljaju djevojčice, za koje se i u lokalnim krugovima koji štite dječja prava, percipira kako nisu izložene eksploataciji, već brizi za njihovo dobro.¹⁸

Iz svega navedenoga možemo dobiti uvid u to koliko je stvarno dječji rad rasprostranjen diljem svijeta i da kako je već i bilo govora, dječji rad obuhvaća brojna područja. No, ono što je ovdje bitno napomenuti jest da ne predstavlja svaki oblik dječjeg rada prisilan, odnosno zlostavljački rad. Svjedoci smo da danas, ali i kroz povijest postoje djeca koja u dobi od nekih 15 godina, katkad i mlađa ako je riječ o seoskim kućanstvima koja se bave poljoprivredom, pomažu svojim obiteljima u radu. Također mnogo djece posebice na području mediteranskih zemalja pa tako i kod nas na području Istre i Dalmacije tijekom ljetnih mjeseci radi u turizmu kako bi na neki način pomogli svojoj obitelji pa si zaradili za školske udžbenike, odjeću ili nešto treće. Autorica smatra da povremeni dječji rad koji nije prisilan, nije nešto što bi trebalo sprječavati, budući i da sam naš Zakon o radu (u daljnjem tekstu: ZOR) propisuje kao najnižu dob za zaposlenje 15 godina pod uvjetom da ne pohađa obvezno osnovno obrazovanje. Dakle, članak 19. ZOR-a propisuje: "Osoba mlađa od petnaest godina ili osoba s petnaest godina i starija od petnaest, a mlađa od osamnaest godina koja pohađa obvezno osnovno obrazovanje, ne smije se zaposliti."¹⁹ Umjeren rad djece koji ne predstavlja eksploataciju i na koji su se djeca dobrovoljno odlučila može biti i pozitivan i pozitivno utjecati na njihovo odrastanje u zrele osobe koje će znati cijeniti ono što imaju.

2.2. PROBLEM NAJGORIH OBLIKA DJEČJEG RADA

Alarmantna je brojka od 8,4 milijuna djece koja su uključena u najgore oblike dječjeg rada, što uključuje prinudan rad, dužnički rad, sudjelovanje u oružanim sukobima, prostituciju i pornografiju te nezakonite aktivnosti.²⁰ Značajan broj ove djece ujedno su

¹⁶ Abdelfatah, Ibrahim, *Characteristics of Street Children, E- International Relations*, 2011., str. 2.

¹⁷ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 60.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Zakon o radu (pročišćeni tekst), Narodne novine, broj 93/2014, 127/2017, 98/2019.

²⁰ Bilić, Andrijana, Problem dječjeg rada u međunarodnim okvirima, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 42, br. 4, Split, 2005., str. 603.

žrtve trgovine djecom.²¹ Najgori oblici dječjeg rada definirani su člankom 3. Konvencije o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada (u daljnjem tekstu: Konvencija br. 182)²² Međunarodne organizacije rada (u daljnjem tekstu: MOR) iz 1999. godine. Odnosna Konvencija pod *najgorim oblicima dječjeg rada* podrazumijeva sve vrste ropstva ili ropstvu slične prakse, kao što je prodaja djece i trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo te prisilni ili obvezni rad, uključujući prisilno ili obvezno novačenje djece za njihovo korištenje u oružanim sukobima, korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, proizvodnju pornografskog materijala ili pornografske priredbe, korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za nezakonite djelatnosti, a osobito za proizvodnju droge i trgovinu drogom na način definiran odgovarajućim međunarodnim ugovorima te rad koji bi, zbog svoje naravi i okolnosti u kojima se obavlja, mogao štetiti zdravlju, sigurnosti i moralu djece.²³

Konvencija je člankom 1. nametnula obvezu svakoj državi koja ratificira Konvenciju da mora kao najhitniju zadaću, poduzeti trenutačne i djelotvorne mjere kako bi osigurala zabranu i ukidanje najgorih oblika dječjeg rada, dok u članku 2. dijete definira kao sve osobe koje su mlađe od 18 godina. No, unatoč zadaćama koje propisuje spomenuta Konvencija velik broj djece u svijetu je izložen najgorim oblicima dječjeg rada. Prostitucija, odnosno seksualno iskorištavanje djece jedan je od najčešćih oblika.²⁴ Diljem svijeta oko otprilike 1,8 milijuna djece prisiljeno je na pornografiju ili na prostituciju.²⁵ Problem seksualnog iskorištavanja djece posebice je izražen u područjima jugoistočne Azije, ali se javlja i diljem ostalih zemalja svijeta uključujući i Sjedinjene Države.²⁶ Trgovina djecom također je jedan od velikih problema s kojim se suočavaju posebice siromašne zemlje. Djecom se trguje zbog različitih vrsta zloupotrebe: posvajanja, rada u kućama, zabave, seksualne eksploatacije (dječja pornografija i prostitucija), a često je riječ o kombinaciji ovih vrsta zlouporabe.²⁷ Djecu se katkad prodaje i u specifično roblje – djeca ratnici (npr.

²¹ *Ibid.*

²² Konvencija broj 182 o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada iz 1999. godine, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2001. Konvencija je jednoglasno usvojena na 87. zasjedanju Međunarodne konferencije rada 1999. godine kao rezultat dugogodišnjih napora da se postigne suglasje o potrebi ukidanja najgorih oblika dječjeg rada. Konvenciju su ratificirale 132 države, a Republika Hrvatska ju je ratificirala 17. srpnja 1999. godine.

²³ Vinković, Mario; Herman, Vilim, Dječji rad u svjetlu članka 7. Europske socijalne povelje – prilog prilagodbi hrvatskog pravnog sustava odredbama povelje, Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci, br. 3, Rijeka, 2003., str. 280.

²⁴ Henne, Kurt; Moseley, David, *Child Sex Workers, Human Rights*, Vol. 32, No. 1, 2005., str. 14.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Belušić, Morana *et al.*, Trgovanje ljudima, Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, Vol. 14, No. 2, Zagreb, 2006., str. 53.

božja vojska koja se borila za neovisnost naroda Karen u Burmi).²⁸ Na temelju dostupnih istraživanja provedenih na devet odabranih područja otočne države u jugoistočnoj Aziji, Filipina, jasno se izvodi zaključak o rasprostranjenosti trgovine djecom. Ispitanici su bili starosti u rasponu od 13 do 20 godina, dok je najveći postotak (72 posto) pripadao dobnoj skupini od 13 do 17 godina.²⁹ Većina ispitane djece je živjela s rođacima ili vršnjacima te su mnogi od njih odrasli u disfunkcionalnoj obitelji.³⁰ No, ono što je isto tako zabrinjavajuće jest i velik postotak djece koja su seksualno iskorištavana kao žrtve trgovine ljudima na području Europske unije, pa tako i na prostoru Hrvatske.

Sljedeće što autorica smatra iznimno važnim jest skrenuti pozornost na djecu vojnike budući da je njihov broj prevelik i da su posljedice koje takav oblik rada ostavlja na djecu nesagledive. Novačenje djece i njihovo iskorištavanje u neprijateljstvima jedan je od oblika njihova zlostavljanja i prepoznato je kao teška povreda prava djece u oružanim sukobima.³¹ Uvijek je teško utvrditi točan broj djece vojnika, ali posljednjih nekoliko desetljeća taj se broj kreće između 200.000 i 500.000.³² Zemlje u kojima je sudjelovanje djece u oružanim sukobima stvarnost, moraju uložiti napore kako bi osigurale njihovu sigurnu demobilizaciju i učinkovitu reintegraciju u zajednicu i društvo.³³ Djeca vojnici tijekom ratovanja vide sve i svašta: od ubojstava do silovanja i čine svakakve stvari jer su na to prisiljena što ostavlja dugoročne posljedice na njihovo fizičko i psihičko zdravlje izađu li uopće živi iz takvih borbi. O naporima za suzbijanje takve vrste rada djece više u poglavlju koji govori o pravnom okviru za eliminaciju i suzbijanje dječjeg rada. Mnogo je djece koja su žrtve prisilnog rada i najgorih oblika dječjeg rada. Na svjetskoj razini se poduzimaju brojne mjere za sprječavanje ovakvih oblika rada, no još uvijek je to sve skupa nedostatno budući da su podaci doista poražavajući. Bit će potrebno još mnogo rada, truda i mjera te sankcija poduzeti kako bi se broj ovakvog iskorištavanja smanjio što više. Iznimno je teško govoriti o tome hoće li u budućnosti postojati mogućnost da se u potpunosti iskorijeni nedopušten dječji rad, a posebno njegovi prisilni i najgori oblici budući da je jasno da je riječ o *začaranom krugu* iz kojeg je teško pronaći izlaz, no to isto tako ne znači da ne treba raditi još više i jače na ovom području kako bi se zaštitilo najranjivije među nama, a to su upravo djeca.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Child trafficking in the Philippines: A situational analysis*, str. 8., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--asia/--ro-bangkok/--ilo-manila/documents/publication/wcms_572268.pdf, pristupljeno 25. srpnja 2020.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Fabijanić Gagro, Sandra, Zaštita djece vojnika u suvremenim oružanim sukobima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 67, No. 3–4, Zagreb, 2017., str. 441.

³² *Cf. ibid.*, str. 443.

³³ Maslen, Stuart, *The use of children as soldiers: the right to kill and be killed?*, *International Journal of Children's Rights*, Vol. 6, No. 4, 1998., str. 450.

2.3. POSLJEDICE KOJE RAD OSTAVLJA NA DJECI

Brojne su fizičke i psihičke posljedice koje rad ostavlja na djeci. Djeca su zarobljena u dječjem radu, lišena djetinjstva, zdravlja, obrazovanja te su osuđena na život u siromaštvu bez ikakvih želja.³⁴ Osim što su fizički i psihički ranjeni, mnogo djece prerano umire upravo zbog posljedica takvih ranjavanja budući da njihova tijela ne mogu izdržati takav napor. Djeca radnici i djeca robovi zbog prevelikoga broja radnih sati nemaju mogućnost obrazovanja.³⁵ Izložena su i golemom riziku od kroničnih bolesti i invalidnosti, npr. rane, zaraze, deformiteti, zbog opasnih radnih uvjeta.³⁶ Psihološki su problemi uobičajena pojava među djecom koja rade kao služinčad jer stradavaju zbog dugoga radnog vremena i odvojenosti od obitelji i prijatelja.³⁷ Svako dijete koje je izloženo radnoj eksploataciji bilo kojeg oblika i vrste, složit ćemo se, trpi dugoročne posljedice.

Osim navedenoga treba se još jedanput osvrnuti i na posljedice koje sudjelovanje u oružanim sukobima ostavlja na djecu. Djeca ratnici suočavaju se s gubitkom djetinjstva, s golemim gubicima i psihološkim ožiljcima te često gube osjećaj normalnosti i nisu više u stanju razlikovati dobro i zlo.³⁸ Psihološka trauma pojavljuje se i tijekom i nakon zločina i nasilja koje su počinili.³⁹ Djeca pate od kroničnog straha, anksioznosti, tjeskobe, straha od kazne i osjećaja krivnje, a mnoga od njih suočavaju se s moralnim slomom kada izgube kontakt sa svojom zajednicom.⁴⁰ Suočavaju se s posttraumatskim sindromom koji uključuje apatiju, osjećaj izgubljenosti, poremećaj spavanja, koncentracije i hranjenja.⁴¹ Trgovina ljudima, uključujući i trgovinu djecom jedan je od najozbiljnijih problema s kojima se međunarodna zajednica danas susreće.⁴² Stoga ne čudi da su posljedice takvog iskorištavanja djece prevelike. Iako je trgovina djecom povezana sa seksualnim iskorištavanjem te djece, jednako tako sami roditelji zbog siromaštva prodaju svoju djecu kao seksualno roblje. Takva djeca često postaju i ovisnici o alkoholu, drogi i sličnome kako bi uspjela "odraditi" takav posao. Zbog rada u nehigijenskim uvjetima bez liječničkog

³⁴ *Child protection from violence, exploitation and abuse*, https://www.unicef.org/protection/57929_child_labour.html, pristupljeno 28. srpnja 2020.

³⁵ Musa, Irena, *Trgovina ljudima – ropstvo 21. stoljeća*, Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Vol. 12, No. 17–18, 2017., str. 104.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Rupčić, Darija, *Svakodnevna militarizacija života: etički aspekti korištenja djece u ratu*, *Filozofska istraživanja*, Vol. 37, No. 1, Zagreb, 2017., str. 110.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Atak, Idil; Simeon, James C., *Human Trafficking*, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 12, No. 5, 2014., str. 1037.

nadzora, razne bolesti velika su prijetnja njihovu zdravlju i životu.⁴³ Posljedice dječjeg rada ostavljaju traumu čitav život, a upravo zbog kratkog životnog vijeka osobe koja je od malih nogu izložena nehumanim uvjetima i teškom radu stvara se začarani krug jer ih nakon toga zamjenjuju njihova djeca budući da obitelj ostaje bez izvora prihoda za život. Siromaštvo kao jedan od glavnih uzroka dječjeg rada, o čemu će više biti govora u nastavku, dovodi do spomenutog začaranog kruga.

3. UZROCI KOJI DOVODE DO POJAVE DJEČJEG RADA

Brojni su uzroci koji dovode do toga da djeca rade. Kada bismo krenuli nabrajati uzroke, trebalo bi nam mnogo vremena da napravimo cjelokupnu sistematsku podjelu uzroka, stoga autorica u nastavku donosi pregled najčešćih i najopasnijih uzroka koji dovode do problema dječjeg rada.

3.1. SIROMAŠTVO I UTJECAJ SIROMAŠTVA NA POTRAŽNJU ZA DJEČJIM RADOM

Siromaštvo je sveprisutni problem koji u mnogim zemljama dovodi do toga da se djecu šalje na rad, no najizraženije je ipak u područjima Azije i Afrike budući da nam je svima poznato da se brojne zemlje na navedenim kontinentima suočavaju s ekstremnim siromaštvom. Djecu se ne šalje u školu ili su prisiljena napustiti školovanje kako bi svojim radom omogućila sebi i obitelji preživljavanje. Nažalost, u uvjetima ekstremnog siromaštva djeca su prisiljena raditi kako bi uopće mogla preživjeti, ona nemaju ni osnovne egzistencijalne uvjete i to im je jedini način da se održe na životu.

Promatrajući problem siromaštva na praktičnoj razini, uočavamo kako je više od 790,000.000 ljudi u svijetu gladno i bez osigurane svakodnevne prehrane, dok 1,2 milijarde živi s manje od jednoga dolara na dan, dakle bez mogućnosti zadovoljavanja elementarnih životnih potreba.⁴⁴ Uvriježeno je i dokazano mišljenje da siromaštvo predstavlja glavnu determinantu u ponudi dječjeg rada te da dječji rad predstavlja značajan izvor prihoda kućanstva, a vrlo često omogućava opstanak obitelji.⁴⁵ Roditelji šalju djecu na rad kad su njihovi prihodi nedostadni za preživljavanje obitelji, kao instrument minimaliziranja rizika od gubitka posla odraslog člana obitelji, slabih žetvi i sličnih situacija.⁴⁶ Dakle, u obiteljima gdje su roditelji nezaposleni ili imaju niska primanja, vjerojatno

⁴³ Prevencija trgovanja ljudima, <https://www.crvenikrizosijek.hr/index.php/prevencija-trgovanja-ljudima>, pristupljeno 28. srpnja 2020.

⁴⁴ Vinković, M., *loc. cit.* (bilj. 1). Vidjeti potpoglavlje 2.1. POJAVNI OBLICI DJEČJEG RADA.

⁴⁵ Bilić, A., *op. cit.* (bilj. 2), str. 606.

⁴⁶ *Ibid.*

je da će njihova djeca biti pod pritiskom da moraju dopuniti obiteljski dohodak radom.⁴⁷ Ondje gdje su djeca suočena s izborom između plaćenog rada i gladovanja, rad je naravno manje zlo, ali to može dovesti do ozbiljnih zlouporaba.⁴⁸

Također, situacija s COVIDOM-19, odnosno popularno nazvanim koronavirusom, ostavlja posljedice i na dječji rad. Naime, cijeli je svijet pogođen novim virusom koji je utjecao na ekonomiju i gospodarstvo brojnih zemalja. Upravo to je dovelo do toga da bi prema izvještaju MOR-a napredak koji je u posljednja dva desetljeća učinjen na području dječjeg rada mogao "pasti u vodu" budući da je koronakriza dovela do brojnih otkaza i povećanja siromaštva te se zbog oporavka ponovno okreće jeftinoj radnoj snazi, odnosno radu djece. Povećava se rizik za seksualnu eksploataciju djece radi zarade i prisilno sklapanje brakova u ranoj dobi.⁴⁹ Dolazi do gubitka ili smanjenja prihoda kućanstva, zatvaranja školi itd. što dovodi do toga da će ta djeca biti izložena dječjem radu kako bi preživjela.⁵⁰

Ekonomska i socijalna kriza pogodit će djecu posebno teško te su procjene da bi između 42 i 66 milijuna djece moglo pasti u krajnje siromaštvo kao rezultat krize ove godine (2020.), dok je 386 milijuna djece već bilo ekstremno siromašno u 2019. godini.⁵¹ U vremenu pred nama ostaje nam vidjeti koliko će kriza koja nas je sve pogodila utjecati na potražnju za dječjim radom kako u područjima Azije i Afrike, tako i u ostatku svijeta iako je već i sada vidljiva povećana potražnja.

3.2. PROBLEM RANOG NAPUŠTANJA ŠKOLOVANJA I NEDOSTATNOG OBRAZOVANJA

Napuštanje školovanja djece u siromašnim zemljama svijeta u uskoj je vezi sa siromaštvom. Djeca zbog siromaštva i pukog preživljavanja uopće ne krenu u školu ili ju u nekom trenutku napuste. Nažalost, situacija je takva da su ta djeca prisiljena na rad kako bi osigurala egzistencijalne uvjete za život. Iako na području Republike Hrvatske problem dječjeg rada nije toliko razvijen kao na prostorima Azije, Afrike itd., ipak i tu postoje određeni problemi i to djeca koja su zbog siromaštva prisiljena prosjaciti na ulicama i

⁴⁷ Longford, Michael, *Family Poverty and the Exploitation of Child Labor, Law & Policy*, Vol.17, No. 4, 1995., str. 474.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Zaštita djece tijekom pandemije COVID-19 virusa (neslužbeni prijevod: Ured UNICEF-a za Hrvatsku), https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2020-04/Technical%20note_%20Protection%20of%20children%20during%20the%20coronavirus%20disease%202019%20%28COVID-19%29%20pandemic%20-%20HRV_0.pdf, pristupljeno 29. srpnja 2020.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *COVID-19 impact on child labour and forced labour: the response of the IPEC+ Flagship Programme*, str. 4., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_745287.pdf, pristupljeno 29. srpnja 2020.

napuštati školovanje. Razlozi neupućivanja djece u školu mogu biti povezani i s brojem djece u obitelji, pa zbog siromaštva samo najstarija pohađaju školu, troškovima školovanja, puta do škole i prehranjivanja djece koja je pohađaju, ali i s religijskim, odnosno vjerskim determinantama.⁵² Primjerice, 2013. godine 59 milijuna osnovnoškolske dobi nije išlo u školu, 757 milijuna djece u dobi od 15 i više godina nije znalo čitati i pisati, a od toga je 2/3 bilo ženske djece.⁵³ U najsiriromašnijim zemljama samo 40 posto djece sudjeluje u obrazovanju godinu dana prije početka osnovne škole.⁵⁴ Unatoč napretku, više od četvrt milijardi djece školske dobi, adolescenata i mladih ne pohađa školu.⁵⁵ Ovakvi crni brojevi zastrašujući su pogotovo jer obrazovanje predstavlja temeljno ljudsko pravo i trebalo bi biti dostupno svima. No, nažalost zbog siromaštva djeca rano napuštaju školovanje prihvaćajući i najteže radne uvjete.

Na međunarodnoj razini poduzimaju se brojne aktivnosti kako bi se osiguralo obrazovanje što većem broju djece u siromašnim zemljama te tako smanjila i potreba da djeca rade. Tako je nastao i projekt Škola za Afriku kao zajednička inicijativa UNICEF-a, Zaklade "Nelson Mandela" i Hamburškog društva za promoviranje demokracije i međunarodnog prava.⁵⁶ Pokrenuta je 2005. godine u Cape Townu s ciljem ostvarivanja prava na obrazovanje najranjivije djece Afrike.⁵⁷ Prikupljeno je više od 300 milijuna američkih dolara, što je omogućilo obrazovanje više od 30 milijuna djece u 13 najugroženijih zemalja Afrike: Angoli, Burkini Faso, Etiopiji, Madagaskaru, Malaviju, Maliju, Mozambiku, Nigeru, Ruandi, Južnoafričkoj Republici, Zimbabveu, Sijera Leoneu i Gvineji Bisau.⁵⁸

Osim napuštanja školovanja i nedostatka obrazovanja koji su u uskoj vezi s glavnim uzrokom dječjeg rada – siromaštvom – u nastavku autorica donosi i druge jednako važne uzroke koji dovode do rada djece.

3.3. OSTALI (JEDNAKO VAŽNI) UZROCI DJEČJEG RADA

Prema profesoru Vinkoviću uzroci dječjeg rada osim siromaštva i nedostatka obrazovanja također su: ekonomsko-financijske krize, ratovi i oružani sukobi, trgovina ljudima,

⁵² Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 44.

⁵³ Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. – izvještaj za 2016. i 2017, <http://www.odraz.hr/media/374653/globalni%20ciljevi%20odr%C5%BEivog%20razvoja%20-%20izvje%C5%A1taj%20za%202016%20i%202017%20-%20odraz.pdf>, pristupljeno 3. kolovoza 2020.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Škole za Afriku, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2016/01/SFA-novosti_final_web.pdf, pristupljeno 3. kolovoza 2020.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

demografske promjene, globalizacija, prirodne katastrofe i brojni drugi uzroci. Budući da ih je mnogo, autorica će se u ovom radu osvrnuti na one uzroke koji su se njoj činili najbitnijima te objasniti i ukazati na njihovu povezanost s dječjim radom, kako bi se u tom kontekstu moglo uočiti i neko od mogućih rješenja.

Financijske krize koje su potresle svjetska tržišta u osamdesetim i devedesetim godinama prošloga te početkom ovoga stoljeća impliciraju uzročno-posljedičnu povezanost s dječjim radom.⁵⁹ Porast siromaštva uzrokovan krizama, smanjenje cijene rada i velika ponuda na predmetnim tržištima radne snage pogoduju dječjem radu.⁶⁰ U takvim uvjetima opada razina društvene skrbi o djetetu i njegovoj zaštiti jer smanjenje obiteljskih prihoda i gubitak posla povećavaju udio odrasle radne snage u neformalnim sektorima proizvodnje.⁶¹ Analizirajući ekonomske krize suvremene povijesti čovječanstva, uočavamo okolnosti koje su ih obilježile u radnopravnom smislu – nesigurna radna mjesta, niske plaće i radnici kao objekti eksploatacije.⁶² Sve ovo i trenutačno pogađa te će i u bliskoj budućnosti pogađati pogotovo nerazvijene zemlje svijeta zbog već spomenute krize uzrokovane COVIDOM-19.

Što se tiče rata i oružanih sukoba, autorica je već spomenula kako su djeca prisiljena sudjelovati u takvim sukobima te posljedicama koje trpe zbog toga. Zabrinutost svjetske javnosti dodatno raste s procjenama kako danas više od 300.000 osoba mlađih od 18 godina sudjeluje u oružanim sukobima diljem svijeta te saznanjima kako je više od dva milijuna djece poginulo u ratnim sukobima prošlog desetljeća, milijun ih je ostalo bez roditelja, a šest je milijuna ranjeno, s trajnim ili ozbiljnim posljedicama.⁶³ Djeca mlađa od osamnaest godina 1997. i 1998. godine sudjelovala su u ratnim sukobima u 36 država, a od toga su u čak 27 država u sukobima sudjelovala ona mlađa od petnaest godina.⁶⁴ Osim što ratni i oružani sukobi predstavljaju jedan od najteže prihvatljivih uzroka dječjeg rada, u tu skupinu spada i trgovina djecom, koja je prema svemu sudeći najteže prihvatljiva. MOR procjenjuje da je riječ o 20,9 milijuna žrtava trgovine ljudima na globalnoj razini, uključujući 5,5 milijuna djece.⁶⁵ Istraživanja govore u prilog tome da je trgovina ljudima u samom vrhu prema iznosu godišnje zarade, a to je najmanje oko 32 milijarde dolara.⁶⁶

⁵⁹ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 45.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Cf. ibid.*, str. 47.

⁶⁴ *Cf. ibid.*, str. 48.

⁶⁵ Contursi, Lia; Wilko, Kate, *Human Trafficking, Technical Services Law Librarian*, Vol. 36, No. 4, str. 6.

⁶⁶ *Ibid.*

stoljeća sramotne trgovine robljem, ponajprije najrazvijenijih zapadnoeuropskih država, neke su se od njih početkom 18. stoljeća počele odricati toga okrutnog temelja svoga bogatstva, poglavito stoga što ta trgovina više nije mogla značajnije pridonijeti razvoju njihova gospodarstva.⁶⁷ Pitanjem ropstva bavila se i Liga naroda te je Konvencija o ropstvu (1926.), zaključena pod njezinom okriljem, određujući da prisilni rad ne smije dovesti do odnosa sličnih ropstvu.⁶⁸ No, unatoč tome što je ropstvo godinama ukinuto, danas se zemlje diljem svijeta, a posebice one nerazvijene i dalje bore s tim problemom i to poglavito kroz ropski rad djece koja su iskorištavana kao seksualno roblje u bordelima diljem Europe i svijeta.

4. PRAVNI OKVIR ZA ELIMINACIJU I SUZBIJANJE DJEČJEG RADA

Brojni su pravni izvori na području borbe protiv dječjeg rada, no unatoč tome postotak djece u svijetu koja radi je i dalje visok i kako procjenjuju stručnjaci zbog krize uzrokovane koronavirusom bit će još i veći. U ovom poglavlju autorica će kroz najvažnije propise na području eliminacije dječjeg rada pokušati dati uvid u to protiv čega se međunarodna zajednica bori kada je u pitanju ovaj problem golemih razmjera.

4.1. KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA DJETETA

Iako nastojanje za promicanjem dječjih prava seže još u 1924. godinu kada je donesena Ženevska deklaracija o pravima djeteta ipak se prvim početkom pokreta za dječja prava smatra 1989. godina kad je UN izdao Konvenciju o pravima djeteta koja promiče pravo djeteta na tjelesni i duhovni razvoj, pravo djeteta na ishranu, zdravstvenu njegu i socijalnu zaštitu, pravo na pomoć u nevolji, zaštitu od iskorištavanja te podizanje djeteta na način da ono postane svjesno svojih sposobnosti koje služe ljudskom društvu.⁶⁹ Ratificirale su je gotovo sve države svijeta te ona sadrži opsežan skup međunarodnih pravnih normi posvećenih zaštiti i dobrobiti djece.⁷⁰ Kako je već spomenuto, ona nam je dala i određenje pojma *djeteta* kako bi se barem donekle mogao precizirati pojam *dječjeg rada*. Dakle, djecom smatra sve osobe mlađe od 18 godina, osim u situaciji ako zakon koji se primjenjuje na konkretno dijete ne odredi da se punoljetnost stječe prije navršanih 18 godina života.

⁶⁷ Andrassy, Juraj *et al.*, Međunarodno pravo I, drugo izmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 364.

⁶⁸ Cf. *ibid.*, str. 365.

⁶⁹ Kopic, Željka; Korajac, Valerija, Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece, Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol. LVI, No. 24, Osijek, 2010., str. 46.–47.

⁷⁰ *Ibid.*

Autorica dalje navodi pojedine članke Konvencije koje smatra izrazito bitnima kada je u pitanju dječji rad. Tako članak 32. propisuje: “države stranke priznaju pravo djetetu na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja i obavljanja bilo kojeg posla koji bi za nj bio pogibeljan ili ometao njegovo obrazovanje, bio štetan za njegovo zdravlje ili njegov tjelesni, duševni, duhovni, moralni ili društveni razvoj. Države stranke poduzet će zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere kako bi osigurale ispunjenje odredbi ovoga članka. U tom cilju, a u skladu s važećim odredbama drugih međunarodnih instrumenata, države stranke će osobito: odrediti minimalnu dob ili minimalne dobi za zapošljavanje, odrediti primjereno radno vrijeme i uvjete zapošljavanja, odrediti primjerene kazne i ostale mjere kako bi se osigurala djelotvorna primjena ovoga članka.”

Osim navedenog, članak 34. dalje navodi: “Države stranke obvezuju se da će zaštititi dijete od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja. U tu će svrhu države stranke osobito poduzeti sve nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile: navođenje ili prinuđivanje djeteta na bavljenje bilo kojom nezakonitom spolnom djelatnošću, izrabljivačku uporabu djeteta u prostituciji ili kakvoj drugoj nezakonitoj spolnoj djelatnosti, izrabljivačku uporabu djeteta u pornografskim predstavama i materijalima.”

Što se tiče dječjeg rada u kontekstu djece vojnika, Konvencija sadrži samo članak 38. Ali je u svibnju 2000. godine Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela Fakultativan protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe (daljnjem tekstu: Protokol 1).⁷¹ Nastao je kao posljedica uznemirenosti štetnim i dalekosežnim utjecajem oružanih sukoba na djecu, jačanjem interesa za proučavanje tih utjecaja, za pitanje opće sigurnosti djece tijekom oružanih sukoba te njihovo sudjelovanje u neprijateljstvima.⁷² Istraživanja su ukazala na određene probleme vezane uz položaj djece u oružanim sukobima: djecu često iskorištavaju nevladine oružane snage, mnoge skupine iskorištavaju djecu mlađu od 15 godina, a velik broj djece vojnika pridružuje se takvim oružanim snagama na dobrovoljnoj osnovi.⁷³ Poseban je značaj Protokola 1 podizanje najniže granice za novačenje na 18 godina (u odnosu na Konvenciju koja tu granicu postavlja na 15 godina života djeteta) kao i propisivanje uvjeta za dobrovoljno novačenje osoba mlađih od 18 godina.⁷⁴ Protokol 1⁷⁵ tako u članku 8. kako bi se moglo pratiti što su države konkretno poduzele, propisuje sljedeće: “svaka država stranka dužna je Odboru za prava djeteta podnijeti

⁷¹ Fabijanić Gagro, Sandra; Poropat, Lorena, Uloga i aktivnosti tijela Ujedinjenih naroda u zaštiti djece u oružanim sukobima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 36, No. 2, Rijeka, 2015., str. 763.

⁷² Cf. *ibid.*, str. 764.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2002. Cjelovit tekst je dostupan na hrvatskom i na engleskom jeziku na sljedećoj poveznici: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2002_04_5_50.html.

izvješće, u razdoblju od dvije godine nakon stupanja na snagu protokola za tu državu stranku, dajući sveobuhvatne informacije o mjerama koje je poduzela za provedbu odredbi Protokola, uključujući i mjere za provedbu odredbi o sudjelovanju i novačenju.”

Uz Konvenciju donesen je i Fakultativan protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (u daljnjem tekstu: Protokol 2). Navedeni Protokol je također važan element u borbi za eliminaciju i suzbijanje dječjeg rada. Tako se u članku 1. Protokola 2⁷⁶ određuje sljedeće: “države stranke će zabraniti prodaju djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju kako je određeno ovim Protokolom.” Dok članak 3. stavak 1. propisuje: “svaka država stranka dužna je osigurati da se, kao minimum, sljedeća djela i aktivnosti u cijelosti obuhvate kaznenim pravom, bilo da su te povrede počinjene u državi ili u inozemstvu, te na pojedinačnoj ili organiziranoj osnovi. U kontekstu prodaje djece: nuđenje, izručivanje, ili prihvaćanje, bilo kojim sredstvima, djeteta u svrhe: seksualnog iskorištavanja djeteta, transfera organa djeteta radi dobiti, uključivanja djeteta u prisilni rad.”

Vidimo da je Konvencija zajedno sa svoja dva protokola dala širok raspon prava koja bi se djeci trebala osigurati te propisala obveze kojih se države stranke moraju pridržavati, ali svjesni smo isto tako i činjenice da se ta prava, pogotovo kad je dječji rad u pitanju, krše, no u posljednjih 30-ak godina učinjeni su značajni pomaci. Tako je npr. jednak broj djevojčica i dječaka uključen u osnovnoškolsko obrazovanje u dvije trećine zemalja u razvoju.⁷⁷

4.2. ODREĐENE KONVENCIJE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE RADA

U području dječjeg rada veliki je značaj MOR-a koji je donio brojne konvencije s ciljem borbe protiv dječjeg rada, propisujući obveze kojih se države moraju pridržavati kada je u pitanju rad djece. MOR je utemeljen kada i Liga naroda 1919. godine, nakon milijunskih žrtava i nenadoknadive štete u Prvom svjetskom ratu.⁷⁸ Najvažniji razlog koji je uvjetovao osnivanje te organizacije osiguravanje je boljih uvjeta rada i položaja radnika u cijelom svijetu te osiguravanje pristojnog (prikladnog, odgovarajućeg) posla za sve.⁷⁹ MOR ima nezamjenjivu ulogu i važnost u stvaranju normi, standarda i osnova među-

⁷⁶ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2002. Cjelovit tekst je dostupan na hrvatskom i na engleskom jeziku na sljedećoj poveznici: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2002_04_5_51.html.

⁷⁷ Sva prava za svatko dijete – doprinosi UNICEF-a ostvarivanju prava djece u Hrvatskoj, <https://www.unicef.org/croatia/media/2401/file>, pristupljeno 4. kolovoza 2020.

⁷⁸ Učur, Marinko, Bogatstvo i trajnost ljudskih prava u vrelima prava (dokumentima) Međunarodne organizacije rada (100 godina MOR-a 1919. – 2019.), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 41, No. 1, 2020., str. 294.

⁷⁹ *Ibid.*

narodnoga radnog prava.⁸⁰ MOR je jedina tripartitna međunarodna organizacija (predstavnik vlada, poslodavaca i radničkih sindikata država članica).⁸¹ Od brojnih konvencija za potrebe ovoga rada najvažnije su tri: Konvencija br. 138 o najnižoj dobi za zapošljavanje iz 1973 (u daljnjem tekstu: Konvencija br. 138),⁸² Konvencija br. 182 i Konvencija br. 6 o noćnom radu mladih osoba u industriji iz 1919.⁸³ (u daljnjem tekstu: Konvencija br. 6).

Članak 2. stavak 3. Konvencije br. 138 propisuje: “najniža dob ne smije biti niža od dobi za završavanje obvezatnog školovanja, a u svakom slučaju ne smije biti niža od 15 godina. Izuzetno od odredaba stavka 3. ovoga članka, članica čije su gospodarstvo i obrazovne mogućnosti nedovoljno razvijeni može, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, gdje one postoje, početno utvrditi najnižu dob od 14 godina.” Dok se za poslove koji bi mogli ugroziti zdravlje u članku 3. propisuje drugačije: “Najniža dob za prijam u bilo koju vrstu zaposlenja ili na bilo koji rad koji bi, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se odvija, mogao ugroziti zdravlje, sigurnost ili moral mladih osoba, ne smije biti niža od 18 godina. Vrste zaposlenja ili rada na koje se primjenjuje stavak 1. ovoga članka moraju se utvrditi nacionalnim zakonima ili drugim propisima ili od strane nadležne vlasti nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, gdje one postoje. Izuzetno od odredbe stavka 1. ovoga članka, nacionalni zakoni ili drugi propisi ili nadležna vlast mogu, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, gdje one postoje, odobriti zapošljavanje ili rad nakon navršanih 16 godina starosti pod uvjetom da su zdravlje, sigurnost i moral dotičnih mladih osoba potpuno zaštićeni i da su te mlade osobe dobile odgovarajuće posebne upute ili da su prošle stručnu izobrazbu u odgovarajućim granama djelatnosti.”

Iako je Konvencija br. 138 propisala najnižu dob da bi se dijete moglo zaposliti i pod kojim uvjetima, ipak je dječji rad i to ovdje prvenstveno mislimo na rad djece mlade od granice određene Konvencijom, rasprostranjen diljem svijeta. Pogotovo njegovi najgori oblici o čemu govori sljedeća konvencija. Ranije je autorica prikazala koji su najgori oblici dječjeg rada prema Konvenciji br. 182, a u ovom dijelu će se osvrnuti na ostale

⁸⁰ Cf. *ibid.*, str. 298.

⁸¹ Cf. *ibid.*, str. 308.

⁸² Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje iz 1973. godine, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 3/2002. Opća konferencija Međunarodne organizacije rada koju je u Ženevi sazvalo Upravno vijeće Međunarodnog ureda rada sastala se na svom pedeset i osmom zasjedanju 6. lipnja 1973. te je raspravljala da je došlo vrijeme da se izradi sveobuhvatni dokument koji bi postupno zamijenio postojeće dokumente primjenjive na ograničene gospodarske sektore, a u cilju potpunog ukidanja dječjeg rada. Tako je 26. lipnja 1973. godine usvojila Konvenciju br. 138. Konvenciju je ratificirala 121 država, dok je Republika Hrvatska to učinila 8. listopada 1991. godine.

⁸³ Convention concerning the Night Work of Young Persons Employed in Industry (Convention No 6), tekst na izvornom engleskom jeziku dostupan je na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_ILO_CODE:C006. Konvencija br. 6 o noćnom radu mladih osoba u industriji iz 1919. godine donesena je na prvom zasjedanju Opće konferencije rada koja je sazvana na inicijativu Vlade Sjedinjenih Američkih Država, u Washingtonu, 29. listopada 1919. godine. Konvencija je revidirana 1948. Konvencijom broj 90.

obveze koje nisu spomenute, a koje je Konvencija nametnula državama strankama. Tako članak 6. propisuje sljedeće: “Svaka članica mora, kao prioritetnu zadaću, osmisliti i provoditi programe djelovanja kako bi ukinula najgore oblike dječjeg rada. Takvi programi djelovanja moraju se osmisliti i provoditi uz savjetovanje s odgovarajućim vladinim institucijama, te organizacijama poslodavca i radnika, uzimajući u obzir, ako je to primjereno, mišljenja drugih zainteresiranih grupa.” Dok članak 7. regulira da “svaka članica mora poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurala djelotvornu provedbu i poštivanje odredaba kojima se primjenjuje ova Konvencija, uključujući i utvrđivanje i primjenu kaznenih sankcija ili, ako je to primjereno, drugih sankcija. Svaka članica mora, uzimajući u obzir važnost obrazovanja u ukidanju dječjeg rada, poduzeti djelotvorne i vremenski određene mjere kako bi: spriječila angažiranje djece na najgorim oblicima dječjeg rada, osigurala potrebnu i primjerenu izravnu pomoć za udaljenje djece s najgorih oblika dječjeg rada i njihovu rehabilitaciju i integraciju u društvo, osigurala pristup besplatnom osnovnom obrazovanju i, gdje god je to moguće i primjereno, i profesionalnu izobrazbu svoj djeci udaljenoj s najgorih oblika dječjeg rada, identificirala posebno ugroženu djecu i stupila u izravan kontakt s njima, uzela u obzir posebne okolnosti u kojima se nalaze djevojčice. Svaka članica mora odrediti nadležno tijelo odgovorno za provedbu odredaba kojima se osigurava primjena ove Konvencije.”

Prema Konvenciji br. 6 osobe mlađe od 18 godina ne smiju se zapošljavati za noćni rad na poslovima u industriji, bez obzira na to je li riječ o javnom ili privatnom poduzeću ili njegovoj podružnici.⁸⁴ Iznimku predstavlja rad djece mlađe od 18 godina, ali samo u poduzećima u kojima su zaposleni samo članovi djetetove obitelji.⁸⁵ Mlade osobe, starije od 16 godina, mogu biti zaposlene na noćni rad samo u industrijama koje su taksativno navedene u Konvenciji, pod uvjetom da je riječ o poslovima koji prema naravi proizvodnog procesa zahtijevaju kontinuirani danonoćni rad.⁸⁶ Konvencija taksativno nabraja sljedeće industrije u kojima je djeci starijoj od 16 godina dopušten rad: industriji željeza i čelika, proizvodnim procesima u kojima se koriste održavajuće ili regenerativne visoke peći, procesu galvanizacije listića metala ili žice, proizvodnji stakla, papira, sirovog šećera te na vremenski reduciranim poslovima u rudnicima zlata.⁸⁷ Za potrebne Konvencije, termin *noćni rad* obuhvaća vrijeme od najmanje jedanaest sati, uključujući vrijeme između 10 sati navečer i 5 sati ujutro.⁸⁸

U nastavku nam ostaje vidjeti na koji još način se MOR nastoji boriti protiv iskorištavanja djece i iako su pomaci mali u odnosu na broj zabilježenih i nezabilježenih slučajeva

⁸⁴ Bilić, Andrijana; Buklijaš, Boris, *Međunarodno radno pravo – uz poseban osvrt na Međunarodnu organizaciju rada*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2006., str. 92.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

eksploatacije, ipak je pozitivno što se radi na tom području bez obzira na to koliki su pomaci, bitno je da postoje i da ovo područje nije zanemareno, odnosno da je osviještena potreba za zaštitom djece od iskorištavanja.

4.3. IPEC – MEĐUNARODNI PROGRAM ZA ELIMINACIJU DJEČJEG RADA

MOR već godinama radi zaštite i borbe protiv dječjeg rada djeluje u okviru programa pod nazivom *International Programme on the Elimination on Child Labour* (Međunarodni program za eliminaciju dječjeg rada, u daljnjem tekstu: IPEC).⁸⁹ Osnovan je 1992. godine s ciljem progresivnog uklanjanja dječjeg rada što bi se trebalo postići jačanjem kapaciteta država da se bave problemom i promicanjem svjetskog pokreta za borbu protiv dječjeg rada.⁹⁰

U svom radu IPEC se rukovodi standardima uspostavljenim u konvencijama br. 138 i br. 182 te je jedna od njegovih osnovnih zadaća provođenje kampanje za ratifikaciju i implementaciju navedenih konvencija u nacionalna zakonodavstva.⁹¹ Prioritet, u ovom kontekstu, čine djeca zaposlena na temelju dužničkog ropstva, djeca koja rade u štetnim uvjetima i na štetnim zanimanjima, djeca mlađa od 12 godina, a posebice djevojčice.⁹² Radi postizanja svijesti o težini ovog globalnog problema te provođenja urgentnih mjera za njegovo suzbijanje, IPEC nastoji u svoju aktivnost uključiti nacionalne vlade država članica, organizacije radnika i poslodavaca, relevantne stranačke organizacije u društvu, sveučilišta i medije.⁹³ Aktivnost na ovom planu sastoje se od razvoja i implementacije mjera prevencije od dječjeg rada, uklanjanje djece od štetnog rada, osiguravajući pri tom alternative te poboljšanja uvjeta rada kao tranzicijske mjere do konačne eliminacije dječjeg rada.⁹⁴

5. AZIJA – PROBLEMI POVEZANI S DJEČJIM RADOM

Danas, u 21. stoljeću neprihvatljivo je da u svijetu i dalje postoji rad koji je jednak, ako ne i gori od ropskog rada, da djeca koja nemaju ni desetak godina ujutro ne idu u školu nego na svoje radno mjesto ako ga tako možemo nazvati. Nezamislivo nam je da djeca koja bi

⁸⁹ Cf. *ibid.*, str. 97.

⁹⁰ *About the International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)*, <https://www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm>, pristupljeno 5. kolovoza 2020.

⁹¹ Bilić, A., *op. cit.* (bilj. 20), str. 15.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

trebala biti bezbrižna i uživati u djetinjstvu i igri idu raditi u nehumanim uvjetima rada, bez zaštitne opreme, za novac od kojeg jedva preživljavaju. Danas kada se zamaramo s nebitnim problemima poput toga što ćemo odjenuti ili što je netko deseti rekao o nama, u svijetu, a posebice u siromašnim zemljama Azije i Afrike postoje djeca kojima je prva i posljednja misao u danu kako će preživjeti. Ta djeca rade umjesto da imaju djetinjstvo, a često za svoj rad ne dobivaju plaću već rade prisilno najčešće kao posljedica trgovine djecom.

Azija uživa reputaciju živopisne ekonomske zone, ali je istodobno dom više radne djece nego bilo koja druga regija na svijetu.⁹⁵ Procijenjeno je da je oko 122 milijuna djece u dobi između 5 i 14 godina prisiljeno raditi za svoj opstanak, milijuni djece uopće nisu upisana u školu.⁹⁶ Posebice je zastrašujuća situacija na području južne Azije. Južna Azija ima najveću stopu zaposlene djece, s tim da su znatne razlike od zemlje do zemlje.⁹⁷ Osim toga bilježi najveću stopu napuštanja škole u svijetu, svako četvrto dijete koje krene u osnovu školu napusti je prije završetka posljednjeg razreda.⁹⁸ Siromaštvo, dječji rad, dječji brakovi te odrastanje u bijegu od oružanih sukoba značajne su zapreke za obrazovanje, ali i za opću dobrobit djece.⁹⁹

Kada je u pitanju eksploatacija djece na području Azije, postoje zaista bizarni trendovi. Jedan od njih je i tzv. *bacha bazi* u doslovnome prijevodu *igra s dječacima* koja predstavlja sleng za seksualno ropstvo i dječju prostituciju koja cvjeta u gotovo svim dijelovima Afganistana te u dijelovima Pakistana.¹⁰⁰ Dječaci, u dobi najčešće od 10 do 18 godina, prodaju se bogatim i moćnim patronima za zabavu i protuzakoniti seks.¹⁰¹ Budući da ženama nije dopušteno javno plesati, dječaci su prisiljeni izvoditi plesove koji uključuju ženstvene pokrete i glumu.¹⁰² Dječaci se katkad regrutiraju uporabom prisile, prijetnji, prevarama, zastrašivanjem ili su namamljeni lažnim obećanjima o boljem životu.¹⁰³ Iako bi *posao* dječaka trebalo biti plesanje za zabavu muške publike, oni su zapravo žrtve seksualnog iskorištavanja od strane moćnih trgovaca ili lokalnih moćnika koji se mogu ne-

⁹⁵ *Child Labour in Asia and the Pacific*, <https://www.ilo.org/asia/areas/child-labour/lang--en/index.htm>, pristupljeno 6. kolovoza 2020.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Kishor, Sharma, *Labor Standards and WTO Rules: Survey of the Issues with Reference to Child Labor in South Asia*, *Journal of Economic Issues*, Vol. 43, No. 1, 2009., str. 151.

⁹⁸ Škole za Aziju – djeca i mladi Hrvatske surađuju za djecu Bangladeša, <https://www.unicef.org/croatia/skole-za-aziju>, pristupljeno 6. kolovoza 2020.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Musa, I., *op. cit.* (bilj. 35), str. 105.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Cf. ibid.*, str. 106.

kažnjeno upuštati u protuzakonite radnje.¹⁰⁴ Sve veće širenje *bacha bazi* prakse u Afganistanu ima niz uzroka: manjak vladavine prava, korupcija, nedorečenost i manjkavost zakona, ograničen pristup sudovima, rašireno siromaštvo, opća nesigurnost, raširenost neodgovornih naoružanih (vladinih i protuvladinih) skupina, manjak skrbi o djeci, nepismenost i neobrazovanost te obiteljsko nasilje.¹⁰⁵

Vidimo da je dječji rad rasprostranjen diljem svijeta stoga autorica donosi prikaz triju država na području Azije koje prednjače kada je u pitanju dječji rad.

5.1. INDONEZIJA – RAD DJECE NA PLANTAŽAMA

Republika Indonezija koju ćemo za potrebe ovog rada u nastavku nazivati samo Indonezija najveća je otočna država svijeta smještena na području jugoistočne Azije i iako je turistima atraktivna, ipak se godinama bori s problemom dječjeg rada. Zakon o radu Indonezije (*Act Concerning Manpower*)¹⁰⁶ granicu za redovno zapošljavanje postavlja na 15 godina života. Dok članak 69. regulira sljedeće: “Može se odobriti zapošljavanje djece u dobi između 13 i 15 godina, ali za lakše poslove koji ne remete njihov razvoj i ne utječe negativno na njihov fizički, mentalni i društveni razvoj.” Dakle, ipak se odobrava i rad djece koja imaju manje od 15 godina. Iako se odobrava takav rad u stavku 2. članku 69. propisani su uvjeti koje poduzetnici moraju ispuniti kako bi im se odobrilo zapošljavanje djece. “Poduzetnici moraju imati pismeno dopuštenje roditelja ili skrbnika djeteta, mora postojati ugovor o radu između poduzetnika i roditelja, odnosno skrbnika djeteta, poduzetnici ne mogu zahtijevati da djeca rade duže od tri sata dnevno, djecu mogu zapošljavati da rade samo preko dana bez da to ometa njihovo školovanje, poduzetnici djeci moraju osigurati zaštitu na radu, mora biti uspostavljen jasan radni odnos između poduzetnika i djeteta, odnosno njegovo roditelja ili skrbnika, djeca imaju pravo na plaću u skladu s važećim ugovorom o radu.”

Indonezija je također ratificirala spomenute Konvencije br. 138 i br. 182.

Unatoč zakonskom reguliranju dječjeg rada na području Indonezije se masovno krše odredbe zakona i iskorištava rad djece u nehumanim uvjetima rada. Kršenje zakona, ali i dječjih prava najbolje pokazuje istraživanje koje je provela neovisna organizacija pod nazivom *Amnesty International* čiji je glavni cilj zaštita i promicanje ljudskih prava. Najveći problem ove zemlje je rad djece na plantažama palminog ulja. Indonezija je

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Zakon o radu Republike Indonezije (*Act of the Republic of Indonesia number 13 year 2003*), dostupno na: <https://www.ilo.org/dyn/travail/docs/760/Indonesian%20Labour%20Law%20-%20%20Act%2013%20of%202003.pdf>, pristupljeno 7. kolovoza 2020.

najveći proizvođač palminog ulja u svijetu.¹⁰⁷ *Amnesty International* je prikupio dokaze o tome da se djecu uključuje u opasne radove na plantažama.¹⁰⁸ Radnici koji su zaposleni u tvrtkama u vlasništvu *Wilmara* koje iskorištavaju dječji rad rekli su istraživačima da su vidjeli djecu kako rade na plantažama pomažući svojim roditeljima.¹⁰⁹ Neka su djeca počela raditi od osme godine, dok su sva bila mlađa od 15 godina.¹¹⁰ Ima djece koja pomažu roditeljima nakon škole, ali i one koja ne idu u školu i rade tijekom cijelog dana.¹¹¹ Istraživači su razgovarali i s djecom koju su zatekla na plantažama te su im ona rekla da rade od najranijih godina kako bi pomogla ocu u prehranjivanju obitelji te da su zbog toga morala napustiti školovanje. Naravno, velike tvrtke koje u svojim proizvodima koriste palmino ulje (*Palmolive, Nestle* itd.) ograđuju se od iskorištavanja djece za rad kao i tvrtka *Wilmar* te tvrde kako ne znaju ništa o tome.

Sljedeći problem s kojima se suočava Indonezija je rad djece na plantažama duhana. Indonezija je jedan od pet najvećih proizvođača duhana te je i duhan u kojem svakodnevno uživa velik broj populacije diljem svijeta jedan od produkta dječjeg rada. Većina djeca koja radi na plantaži, a sudjelovala je u provedenom istraživanju živi u selima koja okružuju samu plantažu duhana.¹¹² Neki od ispitanika su rekli da su počeli raditi u dobi od 4 ili 5 godina.¹¹³ Većina ispitane djece radila je na plantaži duhana kako bi pomogla očevima u sadnji i berbi.¹¹⁴

5.2. INDIJA – ISKORIŠTAVANJE DJECE ZA RAD

Republika Indija (u daljnjem tekstu: Indija) nalazi se u Južnoj Aziji te slovi za drugu najmnogoljudniju državu na svijetu. Isto kao i Indonezija, tako se i Indija suočava s iskorištavanjem rada djece. Kako istraživanja pokazuju, u Indiji je zaposleno oko 60 milijuna djece, a gotovo deset milijuna radi u ropstvu.¹¹⁵ Dječji rad na području Indije može se

¹⁰⁷ *Amnesty International, The great palm oil scandal-labour abuses behind big brand names*, str. 4., <https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA2151842016ENGLISH.PDF>, pristupljeno 7. kolovoza 2020.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *ILO-IPEC, Child labour on tobacco plantations on North Sumatera province*, str. 31., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-jakarta/documents/publication/wcms_116531.pdf, pristupljeno 7. kolovoza 2020.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Cf. ibid.*, str. 33.

¹¹⁵ Kimer, Karlo; Mađarac, Danijela, Deprivacija djetinjstva i obrazovnih mogućnosti djece u zemljama trećeg svijeta, *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, Vol. 3, No. 3, 2019., str. 38.

pronaći u gotovo svakom gospodarskom sektoru.¹¹⁶ Najsiromašnija regija je Uttar Pradesh u kojoj je 20% djece zaposleno u dobi od 10 do 14 godina.¹¹⁷ Djeca najčešće rade u industriji, poljoprivredi, rezanju kamena, radionicama, čiste cipele ili rade kao radnici po kućama i to u vrlo lošim uvjetima, bez ikakve plaće, ugovora i prava.¹¹⁸ Djeca su na radnom mjestu posebno izložena izrabljivanju, nasilju i zlostavljanju, uključujući i seksualno iskorištavanje.¹¹⁹ Često su izvrgnuta premlaćivanju, udaranju i pljuskama, vikanju, uvredama, prijetnjama, zlostavljanju, kao i seksualnom uznemiravanju i silovanju.¹²⁰

Pravni okvir zaštite proizlazi u prvom redu iz indijskog Ustava, koji u čl. 45. izražava nastojanje da se u određenom roku od njegove primjene osigura pravo na besplatno i obvezno obrazovanje svoj djeci do navršениh 14 godina.¹²¹ Zabrana rada djece mlađe od 14 godina u tvornicama, rudnicima i na opasnim zanimanjima upućuje na niske ustavne standarde zaštite jer bi u razvijenim zemljama ona obuhvaćala vjerojatno svu djecu mlađu od 18 godina.¹²² Svojim ustavnim rješenjem Indija je zapravo otišla još niže od međunarodnog standarda utvrđenog st. 4., čl. 2. Konvencije br. 138 za države s nedovoljno razvijenim gospodarskim i obrazovnim mogućnostima.¹²³ Indija do 2017. godine nije potpisala Konvencije br. 138 i 182 te je to učinila u toj godini kao jedan od pozitivnih pomaka kada je u pitanju borba protiv dječjeg rada.

Siromaštvo je jedan od faktora koji utječe na dječji rad u Indiji, djeca moraju raditi kako bi sebi omogućila osnovne uvjete za život.¹²⁴ Djeca rade i do 15 sati na dan, a na nekim poslovima ih u prve tri godine rada ne plaćaju jer se smatra da je to period u kojem oni uče ono što bi trebali raditi.¹²⁵ Ono što je još specifično za Indiju je i tzv. *vezano ropstvo*. To znači da se osoba zapošljava kod nekog zbog duga ili pozajmice, što je oblik ropstva, a onda djeca naslijede taj dug od roditelja i prisiljena su ga odraditi.¹²⁶ Osim siromaštva,

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Djeca su naš najvažniji posao: vodič 2.0 – Vodič za poduzeća, str. 19., https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/DSNNP_publikacija.pdf, pristupljeno 8. kolovoza 2020.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 181.

¹²² *Cf. ibid.*, str. 182.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Kimar, K.; Mađarac, D., *loc. cit.* (bilj. 115). Vidjeti dijelove rada koji se odnose na raščlambu stanja kad je riječ o dječjem radu u afričkim zemljama (Obala Bjelokosti, Tanzanija, Burkina Faso).

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

u Indiji rad djece uzrokuje i duboko ukorijenjen sustav vjerovanja u hijerarhiju indijskih kasti, u kojima se neki rađaju da bi vladali, a drugi da bi im služili.¹²⁷

5.3. BANGLADEŠ – UZROCI DJEČJEG RADA

Narodna Republika Bangladeš (u daljnjem tekstu: Bangladeš) država je u južnoj Aziji te se ubraja u najgušće naseljene zemlje Trećeg svijeta.¹²⁸ Spada u slabije razvijene zemlje, a udio siromašnog stanovništva je oko 31,5%,¹²⁹ no zbog koronakrize taj postotak se povećava, a samim time i rad djece. Prema posljednjem izvješću Nacionalnog istraživanja o dječjem radu koje je objavljeno 2015. godine unatoč naporu da se dječji rad u što većoj mjeri eliminira, ipak oko 1,2 milijuna djece je i dalje zarobljeno u najgorim oblicima rada.¹³⁰ Bangladeš svojim zakonima dobnu granicu za zapošljavanje postavlja na 14 godina, dok djeca koja su starija od 12 godina mogu obavljati lakše poslove ako isti ne utječu na njihovo obrazovanje. Također se propisuje da mladi radnici (djeca i adolescenti) mogu raditi maksimalno 5 sati na dan.¹³¹ U stvarnosti, provođenje navedenih pravila je neadekvatno, a Ujedinjeni narodi procjenjuju da jedna trećina stanovništva Bangladeša mlađeg od 18 godina radi.¹³²

Najčešći su uzroci dječjeg rada u Bangladešu siromaštvo, etnička diskriminacija, nedostatak obrazovanja, stav o potrebnoj ekonomskoj aktivnosti djece i prije nego što navrše 14 godina, spolna diskriminacija koja uzrokuje upućivanje djevojčica na tržište rada, disfunkcija obitelji kao uzrok zlostavljanja žena i djece, potražnja za dječjim radom zbog niskih plaća i nepoštovanja prava djece, tržišno natjecanje koje potencira zapošljavanje slabo plaćene radne snage, ilegalne aktivnosti, trgovanje djecom i dječja prostitucija.¹³³ Rad u neformalnom sektoru nije obuhvaćen zakonskim okvirima, najčešće je izvan zanimanja državnih tijela i njihova nadzora, pa je mnogo veći problem od rada u tvornicama.¹³⁴ Djeca su najčešće zaposlena kao mehaničari, skupljači otpada, transportni radnici, čistači ulica, posluga i prodavači, i to s nereguliranim radnim vremenom i u

¹²⁷ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 184.

¹²⁸ Bangladeš, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5698>, pristupljeno 9. kolovoza 2020.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Child Labour in Bangladesh*, <https://www.ilo.org/dhaka/Areasofwork/child-labour/lang--en/index.htm>, pristupljeno 9. kolovoza 2020.

¹³¹ Bangladesh, *Annual Human Rights Reports Submitted to Congress by the U. S. Department of State*, 18, str. 1331.

¹³² *Ibid.*

¹³³ Vinković, M., *op. cit.* (bilj. 1), str. 187.

¹³⁴ *Ibid.*

teškim uvjetima rada.¹³⁵ Službene statistike govore da je više od 80% takve djece bez nabrazbe, a u ruralnim sredinama gotovo 90% njih nije pismeno.¹³⁶ Djeca ne idu u školu, rade u nehumanim uvjetima za vrlo malo novca i to mjesečno mnogo više od nekakvog normalnog fonda sati rada.

Velik problem predstavlja i seksualno iskorištavanje djece koja završavaju po bordelima diljem svijeta. Procjenjuje se da više od tri stotine tisuća bangladeške djece radi u bordelima diljem Indije.¹³⁷ Bangladeš unatoč ovim katastrofalnim brojevima nastoji poduzimati mjere kako bi se iskorijenio dječji rad ako ga je uopće moguće u potpunosti eliminirati. Njihova vizija je da do 2021. godine ukinu rad djece u opasnim sektorima, a do 2030. da iskorijene dječji rad u potpunosti.

6. AFRIKA – MASOVNA ISKORIŠTAVANJA DJECE ZA RAD U NEHUMANIM UVJETIMA RADA

Mediji diljem svijeta pišu upravo o iskorištavanju dječjeg rada na području Afrike. Zemlje Afrike su siromašne i brojna djeca radi pukog preživljavanja napuštaju školovanje ili uopće i ne krenu u školu kako bi mogli raditi i na taj način pomoći sebi i svojoj obitelji u preživljavanju. Zaista su poražavajući podaci koji govore o tome koliko ljudi gladuje na području Afrike i upravo je to siromaštvo jedan od glavnih uzroka zbog kojeg su djeca prisiljena raditi u teškim i nehumanim uvjetima. Za potrebe ovog rada autorica donosi prikaz tri odabrane države u kojima je dječji rad najzastupljeniji.

6.1. OBALA BJELOKOSTI – RAD DJECE U INDUSTRIJI ČOKOLADE

Obala Bjelokosti je država u zapadnoj Africi, na obali Gvinejskoga zaljeva, koja je u 1990-im i početkom 2000-ih prošla česte političke krize i etničke sukobe što se negativno odrazilo na njezin gospodarski razvoj.¹³⁸ Kada gledamo u kontekstu dječjeg rada, najpoznatija je po radnoj eksploataciji djece na farmama kakaovca, poznatijeg pod nazivom kakao, koji je glavni sastojak čokolade. Zbog tog razloga Roberto Roman je odlučio istražiti ilegalan rad djece na farmama iz čega je proizašao i dokumentarni film *Tamna strana čokolade* koji bi svi trebali pogledati kako bi dobili uvid u to da je dječji rad zaista jedan veliki globalni problem.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ Obala Bjelokosti, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44525>, pristupljeno 10. kolovoza 2020.

Protiv svjetski poznatih kompanija *Nestle*, *Mars* i *Hershey* podignute su tužbe upravo zbog iskorištavanja djece za rad iako se one od toga ograđuju i tvrde da nisu upoznate s tom činjenicom. Tvrtka *Nestle* je izdala i prije toga kodeks za svoje dobavljače kojim zabranjuje svaku vrstu eksploatacije. Dobavljač ni pod kojim uvjetima ne smije koristiti, ni na bilo koji način imati koristi od prisilnog rada.¹³⁹ Strogo je zabranjeno da dobavljač upotrebljava dječju radnu snagu u skladu s Konvencijama br. 138 i br. 182.¹⁴⁰ Što se tiče podataka o tome koliko je djece na području ove zemlje uključeno u dječji rad, oni su ujedno i zastrašujući i zabrinjavajući kao na kraju krajeva i u svakoj od zemalja obrađenih u ovom radu. Od oko 352 milijuna ekonomski aktivne djece u dobi od 5 do 17 godina, nešto više od 246 milijuna je uključeno u dječji rad koji zahtijeva eliminaciju.¹⁴¹ Gotovo 171 milijun te djece je radio u opasnim uvjetima u 2000. godini kada se proveo istraživanje.¹⁴² Još davne 1995. i 1996. Zavod za statistiku Bangladeša (BBS) je prvi put proveo anketu o dječjem radu u kućanstvima.¹⁴³ Brojevi su isto tako zastrašujući. Bangladeška vlada je odavno prepoznala problem dječjeg rada.¹⁴⁴ Kako bi zaštitila djecu od rada u nehumanim uvjetima, vlada je donijela brojne propise. Također je ratificirala Konvenciju br. 182, a formuliran je i Nacionalni akcijski plan za djecu koji predviđa eliminaciju dječjeg rada.¹⁴⁵

Što se konkretno tiče rada djece na farmama kakaovca, Obala Bjelokosti kao jedan od glavnih proizvođača iskorištava dječji rad budući da su cijene niske te su farmeri prisiljeni koristiti jeftinu radnu snagu, a to su u ovom slučaju nažalost djeca.¹⁴⁶ Procijenjeno je da više od 109.000 djece u industriji kakaovca Obale Bjelokosti rade pod najgorim oblicima dječjeg rada i da su njih oko 10.000 žrtve trgovine ljudima ili prisilnog rada.¹⁴⁷ Djeca koja su plaćena za svoj rad na farmama dobivaju otprilike 6,5 kuna po danu. Ovaj problem se nastojao riješiti na način da su 2001. godine velike kompanije za proizvodnju čokolade zajedno s veleposlanikom Obale Bjelokosti, potpisale Harkin-Engelov sporazum

¹³⁹ Kodeks za dobavljače Nestlea, 2013., str. 2., <https://www.nestle.com/sites/default/files/asset-library/documents/library/documents/suppliers/supplier-code-croatian.pdf>, pristupljeno 10. kolovoza 2020.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Baseline Survey on Child Workers in Welding Establishments 2002-03, str. 13., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-new_delhi/documents/publication/wcms_424710.pdf, pristupljeno 10. kolovoza 2020.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Cf. ibid.*, str. 16.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Djeca radnici, <https://matrixworldhr.com/2012/07/10/djeca-radnici/>, pristupljeno 12. kolovoza 2020.

¹⁴⁷ *Ibid.*

o okončanju najgorih oblika dječjeg rada i prisilnog rada, a prema definicija MOR-a.¹⁴⁸ Mnogi su ovaj sporazum nazvali pretjerano ambicioznim jer je prema njemu dječji rad u potpunosti trebalo zabraniti do 2005. godine, dakle četiri godine nakon što je potpisan, no vidimo kako se to nije dogodilo.¹⁴⁹ *Washington Post* je napisao članak na temu iskorištavanja djece u proizvodnji čokolade i svjedočanstva te djece su zastrašujuća, ona moraju lagati o svojim godinama, preumorni su, rade godinama taj posao, gladni su, premalo plaćeni, rano odvojeni od roditelja.¹⁵⁰ Nažalost, pisanja svjetskih medija nisu optimistična budući da je zbog krize uzrokovane koronavirusom porastao i broj djece koja su prisiljena na rad kako bi preživjela. Siromaštvo kao glavni uzrok dječjeg rada trenutačno zbog pandemije igra veliku ulogu i tjera brojnu djecu na rad u nehumanim uvjetima. Ostaje nam vidjeti kako će se situacija u skoroj budućnosti razvijati i nadati se da će se i na ovom području poduzeti još opsežnije mjere kako bi se tu djecu uspelo spasiti od takvog nesretnog djetinjstva i dati im priliku za bolji život.

6.2. TANZANIJA – OPASAN RAD DJECE U RUDNICIMA ZLATA

Ujedinjena Republika Tanzanija (u daljnjem tekstu: Tanzanija) država je u istočnoj Africi koja kada gledamo njezino gospodarstvo spada u najnerazvijenije zemlje svijeta. S obzirom na tu činjenicu i to da je siromaštvo jedan od glavnih uzroka pojave dječjeg rada ne čudi da je i Tanzanija kao i mnoge druge zemlje na području Afrike dom djece koja od najranije dobi rade kako bi preživjela. U dječji rad je uključeno oko 4,2 milijuna djece u dobi između 5 i 17 godina, što čini otprilike 29% te dobne skupine.¹⁵¹ Djeca su žrtve trgovine djecom, komercijalnog seksualnog iskorištavanja, ropskog rada te uključenosti u nezakonite aktivnosti.¹⁵²

Ono što je velik problem na području Tanzanije jest rad djece u rudnicima zlata u opasnim uvjetima rada te isto tako rad na plantažama agave. Eksploatacija zlata je izuzetno opasna za djecu jer rade iznad zemlje i ispod nje.¹⁵³ U tunelima i rudnicima prijete opasnost od eksplozija, padova kamenja i sloma tunela, a istodobno djeca udišu zrak

¹⁴⁸ Djeca plaćena 6,5 kuna po danu da bi industrija čokolade profitirala, <https://www.agroklub.com/prehrambena-industrija/djeca-placena-65-kuna-po-danu-da-bi-industrija-cokolade-profitirala/52138/>, pristupljeno 13. kolovoza 2020.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Child Labour and the youth decent work deficit in Tanzania*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_651779.pdf, pristupljeno 16. kolovoza 2020.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ Abramović, Anita, *Život i rad rudara kroz povijest*, završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2017., str. 24.

ispunjen prašinom i katkad otrovnim plinovima.¹⁵⁴ Često su izložena suncu i visokim temperatura, stoje satima u vodi, kopaju mulj u vodi te potom nose vrećice blata na glavi ili leđima na prosijavanje i pranje.¹⁵⁵ Djeca pate od posljedica buke i vibracija, slabe ventilacije i rasvjete, iscrpljenosti i pretjeranog izlaganja kemikalijama te zbog toga mogu imati ozbiljne respiratorne smetnje (kao što je silikoza) stalne glavobolje, probleme sa sluhom i vidom, tegobe sa zglobovima i različite dermatološke, mišićne i ortopedske bolesti i rane, a ugrožen je i njihov mentalni i tjelesni razvoj.¹⁵⁶

6.3. BURKINA FASO – POMACI U BORBI PROTIV DJEČJEG RADA

Burkina Faso nalazi se u zapadnoj Africi te prema podacima spada među najsiromašnije zemlje svijeta. Kao i prethodne zemlje o kojima je bilo riječ, tako se i ova država suočava s dječjim radom. Najpoznatija je po radu djece na plantažama pamuka o čemu je javnost bila ranije i obavještavana u sklopu optužbi na račun proizvođača luksuznog donjeg rublja svima poznatog pod nazivom Victoria's Secret. Autorica je već spomenula projekt Škole za Afriku preko kojih se i u Republici Hrvatskoj skupljaju sredstva kako bi se djeci na tim prostorima omogućilo školovanje i da bi ih se maknulo od dječjeg rada. Pomaci su značajni te će se ovdje izložiti neki od podataka za 2018. godinu kako bi se vidjelo da se unatoč katastrofalnim brojkama prikazanim u ostalim državama, događaju i pozitivne stvari i da ima i onih koji poduzimaju značajne korake kako bi se pomoglo eliminirati dječji rad. Pred kraj 2017. godine sigurnosna situacija u Burkini Faso naglo se pogoršala, a neredi i oružani napadi postali su sve češći.¹⁵⁷ Kako bi djeca pogođena ovakvom krizom nastavila s obrazovanjem, UNICEF je osigurao 25 šatora u potpunosti opremljenih edukativnim materijalima i školskim priborom te potrebnom humanitarnom pomoći.¹⁵⁸ U 2018. godini UNICEF je uz pomoć prikupljenih sredstava omogućio nastavak školovanja za 13.785 djece pogođene humanitarnom krizom u Burkini Faso.¹⁵⁹

U nastavku autorica donosi i jednu pozitivnu priču djevojčice iz Burkina Faso. Riječ je o Kadigue koja ima 12 godina i pohađa nastavu po modelu škole prijatelji *djece* u jednom od UNICEF-ovih šatora.¹⁶⁰ Kadigue i još dvjesto četrdeset i dvoje njezinih vršnjaka preseljeni su iz nesigurnog područja u sigurno i mirno okruženje kako bi se lakše nosili sa

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Škole za Afriku – novosti, str. 9., https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2016/01/SFA-novosti_final_web.pdf, pristupljeno 29. kolovoza 2020.

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*

stresom uzrokovanim krizom i dobili mogućnost da nastave s obrazovanjem.¹⁶¹ Izjavila je da je sretna što ima priliku družiti se sa svojim vršnjacima na sigurnome te položiti ispit za koji se vrijedno pripremala.¹⁶²

Iz navedenih primjera vidimo da postoje i one pozitivne i lijepe priče koje vraćaju nadu da se ipak neke stvari, u ovom slučaju dječji rad, mogu pomaknuti nabolje, ako postoji volja i želja da se nešto promijeni.

7. ANKETNO ISTRAŽIVANJE INFORMIRANOSTI O DJEČJEM RADU

Smatrajući kako se danas premalo govori o problemu dječjeg rada, autorica je odlučila na društvenim mrežama ispitati mišljenje i informiranost građana Republike Hrvatske o radu djece mlađe od 18 godina života.

7.1. CILJEVI PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi u kojoj su mjeri ispitanici upoznati s problemom dječjeg rada, koje je njihovo mišljenje u svezi s radom djece mlađe od 18 godina i kako gledaju na proizvode koji su produkt dječjeg rada. Također se željelo ispitati jesu li spremni odreći se konzumacije npr. čokolade ili nekog drugog proizvoda za kojeg znaju da su nastali kao posljedica nehumanog rada djece.

7.2. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se provodilo s pomoću *online Google obrasca* i to na društvenim mrežama. Anketu je ispunilo 112 punoljetnih osoba različite spolne strukture i pripadnosti različitim skupinama (studenti/srednjoškolci, zaposleni, nezaposleni i umirovljenici). Ostale demografske karakteristike nisu se ispitivale jer autorica smatra da je za potrebe ovog rada bilo važno ispitati samo mišljenje i znanje ispitanika o problemu dječjeg rada s kojim se ponajviše suočavaju nerazvijene zemlje Azije i Afrike. Ispitivanje se sastojalo od osam pitanja od kojih se prva dva odnose na spolnu strukturu i pripadnost navedenim grupama, a ostalih šest pitanja na konkretno ispitivanje informiranosti i mišljenja o dječjem radu.

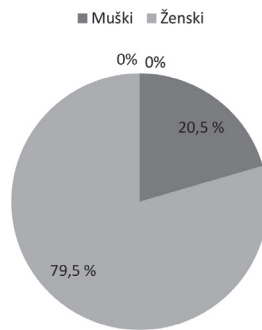
¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*

7.3. ANALIZIRANJE REZULTATA DOBIVENIH ANKETIRANJEM KORISNIKA DRUŠTVENIH MREŽA

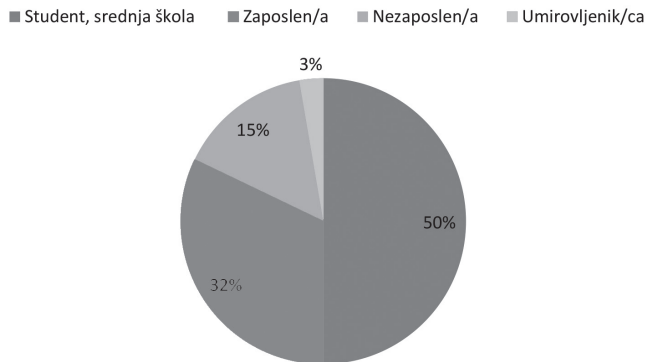
Kako je već rečeno, anketu je ispunilo 112 osoba od kojih je 79,5% pripadnica ženskog spola, a 20,5% pripadnika muškog spola. Studenata odnosno srednjoškolaca u ovom istraživanju je sudjelovalo 50%, umirovljenika 2,7%, zaposlenih osoba 32,1% dok je preostalih 15,2% otpalo na nezaposlene osobe.

Slika 1. Spol ispitanika

Izvor: Istraživanje autorice, 2020.

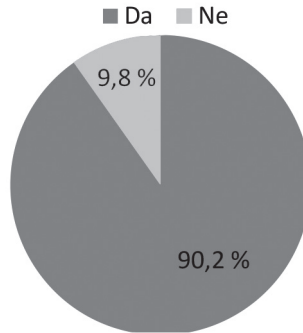
Slika 2. Trenutačni status

Izvor: Istraživanje autorice, 2020.

Najprije analiziramo pitanje koje se odnosilo na poznavanje činjenice o masovnom iskorištavanju djece za rad te rezultati govore u prilog tome da građani ipak jesu upoznati s radnom eksploatacijom djece pa je tako 90,2% ispitanika odgovorilo pozitivno, dok se 9,8% (navedeni postotak svakako nije zanemariv) osoba izjasnilo negativno.

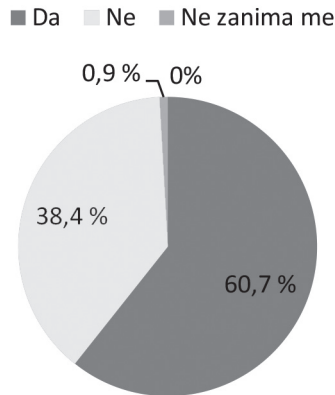
Slika 3. Jeste li znali da se u cijelom svijetu, a posebno na području Azije i Afrike masovno iskorištavaju djeca, a osobito ona osnovnoškolske dobi za rad koji je ravan ropstvu?

Izvor: Istraživanje autorice, 2020.

Dalje se istraživalo poznavanje produkta koji su nastali kao posljedica rada djece i tu je 60,7% ispitanika izjavilo da znaju za to da je dosta proizvoda koje svakodnevno konzumiramo nastalo upravo dječjim radom, dok 38,4% ne zna za tu činjenicu. Samo je jedan ispitanik odgovorio da ga takvo što i ne zanima.

Slika 4. Znate li da su proizvodi koje svakodnevno koristimo nastali upravo radom djece u nehumanim uvjetima ?

Izvor: Istraživanje autorice, 2020.

Navedeni postotci govore o tome da unatoč činjenici kako se o ovoj temi nedovoljno govori, ipak su građani svjesni toga da problem radne eksploatacije djece postoji te su prema njihovu mišljenju glavni uzroci takvog iskorištavanja siromaštvo, nerazvijenost zemalja u kojima je ova pojava najizraženija, loše zakonodavstvo, nedostatak obrazovanja te drugačiji sustav vjerovanja. Također navode da se zbog siromaštva djeca isko-

rištavaju kao jeftina radna snaga što pogoduje bogatima i vladajućima. O dječjem radu većina ispitanika je čula preko različitih medija, dokumentaraca te u sklopu određenih predavanja na fakultetima. Većina ispitanika se slaže da se unatoč njihovim saznanjima ipak premalo govori o navedenom problemu. A što se tiče produkata koji su nastali kao posljedica rada djece, navode da znaju za sljedeće: odjeća i obuća koja je proizvedena u Aziji, npr. H&M, torbe i ostali modni ukrasi, proizvodi Nestle tvrtke, proizvodi mobilnih uređaja Iphone, proizvodi tekstilne brendirane industrije Nike i Adidas, kozmetika, igračke, riža, pamuk, kava, duhan, kakao, čokolada itd.

Stoga su zanimljiva i pitanja u kojem su ispitanici izražavali svoje mišljenje o radu djece koja su mlađa od 18 godina života. Mišljenja su podijeljena i to na način da je pola ispitanika protiv bilo kakvog rada djece mlađe od 18 godina jer smatraju da se djeca trebaju posvetiti isključivo obrazovanju i igri, odnosno uživati u djetinjstvu, dok druga polovica sudionika smatra da nema ništa loše u tome da djeca od otprilike 16 godina rade za vrijeme školskih praznika, ali da takav rad bude strogo zakonski reguliran i da su djeca dobrovoljno odlučila raditi. Ispitanici smatraju da je povremeni rad koristan za stjecanje radnih navika, učenje o tome koliko je teško zaraditi novac te da se za sve treba izboriti, a ne očekivati na gotovo. Svi ispitanici su strogo protiv rada koji bi prelazio u eksploataciju djece.

I na samom kraju ispitani su stavovi u svezi s tim treba li se, odnosno jesu li ispitanici kao pojedinci spremni na to da se odreknu konzumacije npr. čokolade ili nošenja Nike tenisica ne bi li se eliminirala radna eksploatacija djece. Odgovori su podijeljeni na način da je otprilike pola ispitanika odgovorila da bi se odrekli jer ne žele da netko iskorištava djecu za rad i da bi u slučaju da se skupi kritična masa koja bi bojkotirala kupnju takvih proizvoda možda došlo do određenih pomaka, dok druga polovica smatra da oni kao pojedinci nekorištenjem takvih proizvoda ne bi mogli ništa konkretno promijeniti. Smatraju da je to problem kojim se trebaju pozabaviti vlade tih zemalja, različite institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava itd. Također smatraju da bi to dovelo do kontraefekta na način da bi smanjivanje korištenja proizvoda dovelo do smanjene proizvodnje, a samim time i do smanjenja ionako niske plaće djece koja rade (ona koja uopće i dobiju plaću). Ispitanici su svjesni toga da je tržište preplavljeno proizvodima koji su nastali iskorištavanjem djece za rad, ali da bi teško bilo postići da velika skupina ljudi bojkotira kupnju tih proizvoda. Ono oko čega se većina ispitanika slaže je i uvođenje strogih kazni za korporacije koje eksploatiraju djecu mlađu od 18 godina života.

Provedeno istraživanje dalo je uvid u to da se zna za problem dječjeg rada, da su građani svjesni situacije u kojoj se nalaze djeca i da su složni u mišljenju kako bi se na globalnoj razini trebalo svakodnevno još više i više uložiti napora kako bi se eliminirao dječji rad u potpunosti.

8. ZAKLJUČAK

Dječji rad je problem širokih razmjera koji najviše pogađa područje Azije i Afrike jer je siromaštvo kao glavni uzrok ondje najizraženije. Zbog siromaštva i nemogućnosti roditelja da prehrane svoju djecu, djeca su prisiljena napuštati obrazovanje i raditi kako bi osigurala egzistencijalne uvjete za život. Mnoga od njih su žrtve trgovine ljudima i prisilnog rada za koji ne dobivaju plaću. Ujedinjeni narodi su 20. studenoga 1989. godine svojom Konvencijom o pravima djeteta započeli pravu borbu za dječja prava te tako i ponudili definiciju djeteta iz koje se kasnije izvode različita objašnjenja pojma dječjeg rada. Iako je ona kao i brojne konvencije Međunarodne organizacije rada propisala brojna prava i obveze država stranaka kada je u pitanju rad djece, ipak se odredbe krše i djeca se eksploatiraju, kako radno, tako i seksualno. Brojevi djece koja rade su milijunski, a pogotovo kada su u pitanju najgori oblici dječjeg rada pa tako imamo djecu vojnike koja trpe velike fizičke i psihičke posljedice i traume koje ostaju za čitav život.

Na ovom problemu se radi što je vidljivo iz različitih primjera navedenih u radu, no i dalje ti napori nisu dovoljni kako bi se u potpunosti iskorijenio dječji rad. Kriza uzrokovana COVIDOM-19 vratila je učinjene pomake korak unatrag te tako dovela do toga da je velik broj djece prisiljen otići na dječji rad kako bi preživio. Riječ je o čistoj borbi za goli život i za preživljavanje. Djeca nemaju mogućnost da žive i uživaju u djetinjstvu kao ostala djeca koja nisu prisiljena na to da rade za vlastito preživljavanje.

Mnogi proizvodi koje svakodnevno koristimo nastali su upravo kao produkt rada djece stoga je i autorica provođenjem ankete na društvenim mrežama ispitala koliko su ljudi upoznati s tom činjenicom. Raduje činjenica da su ljudi toga svjesni, ali smatraju da kao pojedinci ne mogu napraviti ništa kako bi se eliminirao dječji rad. Autorica je istražujući ovu temu došla do zaključka da se itekako može pomoći i napraviti korak naprijed u borbi protiv dječjeg rada pa makar kroz različita prikupljanja sredstava i donacija preko projekta Škole za Afriku. Ostaje nam vidjeti kako će se situacija razvijati u budućnosti ponajprije zbog krize koja je pogodila svijet i nada da će se ipak uskoro dječji rad eliminirati u potpunosti i da će se osmijeh vratiti na dječja lica.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Andrassy, Juraj *et al.*, Međunarodno pravo I, drugo izmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
2. Bilić, Andrijana; Buklijaš, Boris, Međunarodno radno pravo – uz poseban osvrt na Međunarodnu organizaciju rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2006.

3. Vinković, Mario, Dječji rad u međunarodnom, europskom i poredbenom radnom pravu, Biblioteka Čovjek i globalizacija, Tim press d.o.o., Zagreb, 2008.

Članci:

1. Abdelfatah, Ibrahim, Characteristics of Street Children, E- International Relations, 2011.
2. Abramović, Anita, Život i rad rudara kroz povijest, završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2017.
3. Atak, Idil; Simeon, James C., Human Trafficking, Journal of International Criminal Justice, Vol. 12, No. 5, 2014., str. 1019.–1038.
4. Belušić, Morana, *et al.*, Trgovanje ljudima, Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, Vol. 14, No. 2, Zagreb, 2006., str. 51.–59.
5. Bilić, Andrijana, Problem dječjeg rada u međunarodnim okvirima, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 4., br. 4, Split, 2005., str. 601.–619.
6. Contursi, Lia; Wilko, Kate, Human Trafficking, Technical Services Law Librarian, Vol. 36, No. 4, str. 6.–8.
7. Fabijanić Gagro, Sandra; Poropat, Lorena, Uloga i aktivnosti tijela Ujedinjenih naroda u zaštiti djece u oružanim sukobima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 36, No. 2, Rijeka, 2015., str. 759.–786.
8. Fabijanić Gagro, Sandra, Zaštita djece vojnika u suvremenim oružanim sukobima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 67, No. 3–4, Zagreb, 2017., str. 439.–464.
9. Henne, Kurt; Moseley, David, Child Sex Workers, Human Rights, Vol. 32, No. 1, 2005., str. 14.–15.
10. Kimer, Karlo; Madarac, Danijela, Deprivacija djetinjstva i obrazovnih mogućnosti djece u zemljama trećeg svijeta, Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek, Vol. 3, No. 3, 2019., str. 27.–42.
11. Kishor, Sharma, Labor Standards and WTO Rules: Survey of the Issues with Reference to Child Labor in South Asia, Journal of Economic Issues, Vol. 43, No. 1, 2009.
12. Kopic, Željka; Korajac, Valerija, Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece, Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol. LVI, No. 24, Osijek, 2010., str. 45.–54.
13. Longford, Michael, Family Poverty and the Exploitation of Child Labor, Law & Policy, Vol. 17, No. 4, 1995., str. 471.–482.
14. Maslen, Stuart, The use of children as soldiers: the right to kill and be killed?, International Journal of Children's Rights, Vol. 6, No. 4, 1998., str. 445.–451.
15. Musa, Irena, Trgovina ljudima – Ropstvo 21. stoljeća, Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Vol. 12, No. 17–18, 2017., str. 88.–112.

16. Petrović, Borislav; Kostić, Miomira, Međunarodnopravna zaštita djece, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LV-2012., 2012., str. 329.–344.
17. Rozić, Ivo, Dječji rad i njegov tretman u međunarodnom radnom i socijalnom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru, br. XVII, 2004., str. 239.–252.
18. Rupčić, Darija, Svakodnevna militarizacija života: etički aspekti korištenja djece u ratu, Filozofska istraživanja, Vol. 37, No. 1, Zagreb, 2017., str. 103.–116.
19. Učur, Marinko, Bogatstvo i trajnost ljudskih prava u vrelima prava (dokumentima) Međunarodne organizacije rada (100 godina MOR-a, 1919.–2019.), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 41, No. 1, 2020., str. 293.–312.
20. Vinković, Mario; Herman, Vilim, Dječji rad u svjetlu članka 7. Europske socijalne povelje –prilog prilagodbi hrvatskog pravnog sustava odredbama povelje, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 3, Rijeka, 2003., str. 277.–295.

Izvori prava:

1. Konvencija br. 6 o noćnom radu mladih osoba u industriji iz 1919. godine.
2. Konvencija broj 182 o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada iz 1999. godine, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2001.
3. Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje iz 1973. godine, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 3/2002.
4. Konvencija o pravima djeteta iz 1989., Narodne novine –Međunarodni ugovori, broj 12/1993.
5. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2002.
6. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 5/2002.
7. Zakon o radu, pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 93/2014, 127/2017, 98/2019.

MREŽNI IZVORI:

1. A Study on Street Children in Zimbabwe, str. 89., https://www.unicef.org/evaldatabase/files/ZIM_01-805.pdf, pristupljeno 20. srpnja 2020.
2. About the International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC), <https://www.ilo.org/ipecc/programme/lang--en/index.htm>, pristupljeno 5. kolovoza 2020.

3. Amnesty International, The great palm oil scandal-labour abuses behind big brand names, str. 4., <https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA2151842016ENGLISH.PDF>, pristupljeno 7. kolovoza 2020.
4. Bangladeš, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5698>, pristupljeno 9. kolovoza 2020.
5. Baseline Survey on Child Workers in Welding Establishments 2002–03, str. 13. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-new_delhi/documents/publication/wcms_424710.pdf, pristupljeno 10. kolovoza 2020.
6. Child Labour and the youth decent work deficit in Tanzania, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_651779.pdf, pristupljeno 16. kolovoza 2020.
7. Child Labour in Asia and the Pacific, <https://www.ilo.org/asia/areas/child-labour/lang-en/index.htm>, pristupljeno 6. kolovoza 2020.
8. Child Labour in Bangladesh, <https://www.ilo.org/dhaka/Areasofwork/child-labour/lang-en/index.htm>, pristupljeno 9. kolovoza 2020.
9. Child protection from violence, exploitation and abuse, https://www.unicef.org/protection/57929_child_labour.html, pristupljeno 28. srpnja 2020.
10. Child trafficking in the Philippines: A situational analysis, str. 8., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-manila/documents/publication/wcms_572268.pdf, pristupljeno 25. srpnja 2020.
11. Convention concerning the Night Work of Young Persons Employed in Industry (Convention No 6), tekst na izvornom engleskom jeziku dostupan je na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C006.
12. COVID-19 impact on child labour and forced labour : the response of the IPEC+ Flagship Programme, str. 4., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_745287.pdf, pristupljeno 29. srpnja 2020.
13. Djeca plaćena 6,5 kuna po danu da bi industrija čokolade profitirala, <https://www.agroklub.com/prehrambena-industrija/djeca-placena-65-kuna-po-danu-da-bi-industrija-cokolade-profitirala/52138/>, pristupljeno 13. kolovoza 2020.
14. Djeca radnici, <https://matrixworldhr.com/2012/07/10/djeca-radnici/>, pristupljeno 12. kolovoza 2020.
15. Djeca su naš najvažniji posao: vodič 2.0- Vodič za poduzeća, str. 19., https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/DSNNP_publikacija.pdf, pristupljeno 8. kolovoza 2020.
16. Global estimates of child labour: Results and trends, 2012–2016., International Labour Organization, Ženeva, 2017., str. 12., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf, pristupljeno 20. srpnja 2020.

17. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. – izvještaj za 2016. i 2017., <http://www.odraz.hr/media/374653/globalni%20ciljevi%20odr%C5%BEivog%20razvoja%20-%20izvje%C5%A1taj%20za%202016%20i%202017%20-%20odraz.pdf>, pristupljeno 3. kolovoza 2020.
18. ILO-IPEC, Child labour on tobacco plantations on North Sumatera province, str. 31., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-jakarta/documents/publication/wcms_116531.pdf, pristupljeno 7. kolovoza 2020.
19. Kodeks za dobavljače Nestlea, 2013., str. 2., <https://www.nestle.com/sites/default/files/asset-library/documents/library/documents/suppliers/supplier-code-croatian.pdf>, pristupljeno 10. kolovoza 2020.
20. Obala Bjelokosti, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44525>, pristupljeno 10. kolovoza 2020.
21. Prevencija trgovanja ljudima, <https://www.crvenikrizosijek.hr/index.php/prevencija-trgovanja-ljudima>, pristupljeno 28. srpnja 2020.
22. Sva prava za svatko dijete-doprinos UNICEF-a ostvarivanju prava djece u Hrvatskoj, <https://www.unicef.org/croatia/media/2401/file>, pristupljeno 4. kolovoza 2020.
23. Škole za Afriku – novosti, str. 9., https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2016/01/SFA-novosti_final_web.pdf, pristupljeno 29. kolovoza 2020.
24. Škole za Afriku, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2016/01/SFA-novosti_final_web.pdf, pristupljeno 3. kolovoza 2020.
25. Škole za Aziju-djeca i mladi Hrvatske surađuju za djecu Bangladeša, <https://www.unicef.org/croatia/skole-za-aziju>, pristupljeno 6. kolovoza 2020.
26. Zakon o radu Republike Indonezije (Act of the Republic of Indonesia number 13 year 2003), dostupno na: <https://www.ilo.org/dyn/travail/docs/760/Indonesian%20Labour%20Law%20-%20Act%2013%20of%202003.pdf>, pristupljeno 7. kolovoza 2020.
27. Zaštita djece tijekom pandemije COVID-19 virusa (neslužbeni prijevod: Ured UNICEF-a za Hrvatsku), https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2020-04/Technical%20note%20Protection%20of%20children%20during%20the%20coronavirus%20disease%202019%20%28COVID-19%29%20pandemic%20-%20HRV_0.pdf, pristupljeno 29. srpnja 2020.

Ostalo:

1. Bangladesh, *Annual Human Rights Reports Submitted to Congress by the U.S. Department of State*, 18, str. 1331.

LABOUR EXPLOITATION OF CHILDREN WITH SPECIAL REGARD TO CHILD LABOUR IN ASIA AND AFRICA

Abstract

The subject of the paper is labour exploitation of children with special regard to child labour in Asia and Africa. The purpose of the paper is to deal with the topic that has not been researched enough. Child labour exists in countries all over the world and it affects everybody, primarily because people use the products that are made by children in inhumane conditions on a daily basis. The objective of this paper is to give an elaborate insight into the problem of exploitation of the most vulnerable, the children. Children work in inhumane conditions without protective equipment and earn very little money but they are also often victims of human trafficking and forced labour for which they are not paid. Even though the data that has been gathered in the recent years shows a major decrease in child labour, a lot of work has yet to be done in order to eliminate the child labour completely, specifically due to the current global crisis caused by the COVID-19 pandemic. The paper concludes with a research conducted by the means of social media in order to research into the knowledge about child labour.

Keywords: *child labour, the worst types of child labour, UN Convention on the Rights of the Child, Asia, Africa*